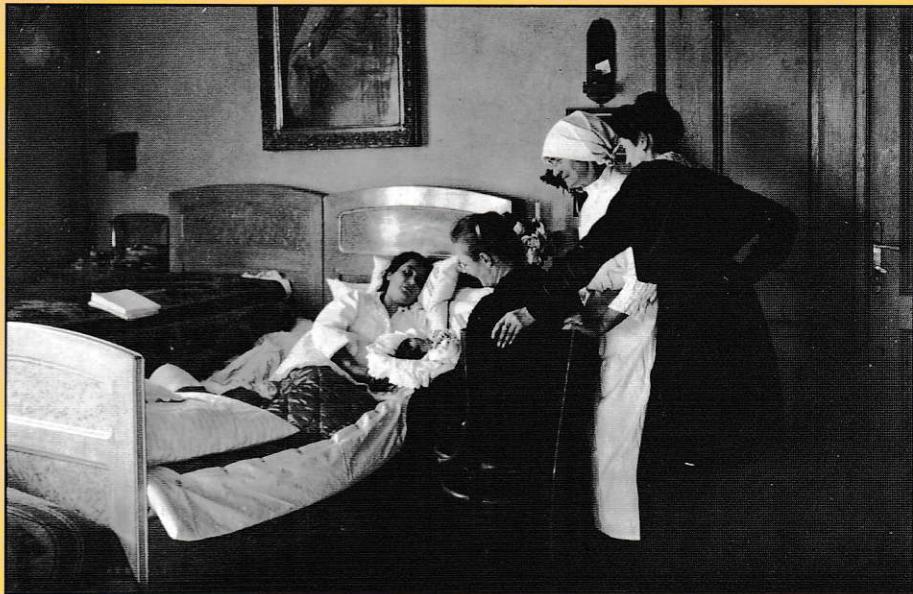

Kórízs József
Sárközi Ottilia

KÓRKÉPEK FEKETEHEGYRŐL

Kórízs József–Sárközi Ottilia

KÓRKÉPEK FEKETEHEGYRŐL

A kötet megjelenését Kishegyes Önkormányzata
és a bácsfeketehegyi Helyi Közösség támogatta

Kórizs József–Sárközi Ottilia

KÓRKÉPEK
FEKETEHEGYRŐL

© Kórízs József, Sárközi Ottília
© Grafoprodukt

BEVEZETŐ

A mai Bácsfeketehegy utcáit, tereit, szántóföldjeit bejárva elgondolkodhatunk azon, e téren a közeli és távoli múltban mennyi minden is történt, mennyien is lakhattak e vidéken. A véletlenszerűen előbukkanó tárgyi emlékek bizonyítják, vidékünkön a történelem folyamán igen sok nép megfordult. Rövidebb-hosszabb ideig éltek itt, és nyomokat hagyott hátra.

Csiszolt kőbalta, dák, szarmata, avar teljes lovas sír, honfoglalás utáni, középkori eredetű edények, használati eszközök, temetők, templomromok kerültek napvilágra. Ezek bizonyítják az itt időszakosan megtelepedett emberek jelenlétét és tevékenységét.

Minden korban fontos volt a megélhetéshez az alapvető szükséges helyi adottság, lakhatás biztonsága, az élelmiszer és a víz megléte, úgy a lakosság, mint jószágaik számára. A Bara/Bácsér/Krivaja pataknak meghatározó szerepe volt. Az itt található sárgaföldben könnyen lehetett barlanglakásokat, illetve földkunyhókat kialakítani.

A hosszantartó törökdülás megtette a pusztítást vidékünkön is. Az apró falvak eltűntek lakóikkal együtt. A középkori település, Feketeegyháza adólastromban szerepelt. Feketeegyház lakossága a törökdülás és az azt követő esztendőkben tűnik el. A vidék pusztavá válik. Az 1771-ben kiadott katonai térképen ezen a helyen csak néhány veremlakás van feltüntetve. A szabályozatlan Bara-patak meglétéről és két templomról tudunk. E pusztának kúlai bérlei voltak, akik jószágaikat legeltették e vidéken. Mint Feketetty pusztát népesítik be a Kunhegyesről és Tiszaburáról szervezetten idetelepülők 1785-ben, és Feketehegy nevet adják a településnek.

A betelepedés és újjáépítés megtervezője és beindítója a bécsi udvar volt. A betelepítésnek az volt a lényege, hogy a lakosság gyarapodjon, termeljen, több legyen az adózó, a behívható katona, fellendüljön az ipar és a kereskedelem. A korabeli felfogás szerint idegen országból kell hoz-

ni az udvarhoz hű, katolikus vallású családokat. A kunok kései utódai, reformátusok lévén, nem tartoztak a megbízható népelemek közé. II. József türelmi rendelete, változást hozott ezen a téren is.

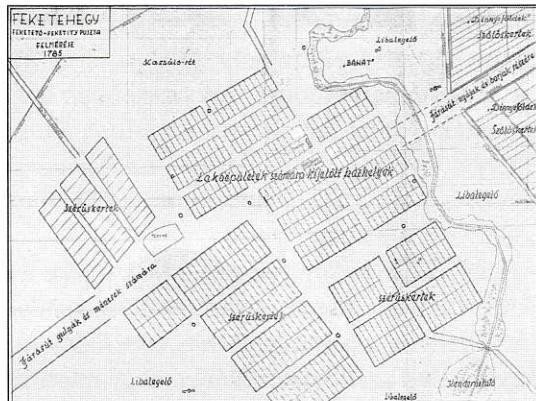

Telepítéskori térképen is látható Veketity-Feketity
a kiszáradt Bara-patak mederrel

ÉLETFELTÉTELEK AZ ÚJ TELEPÜLÉSEN

A 221 református magyar család életkörülményei javulását reméli az újonnan létesített Feketehegyen. A betelepítésre kirendelt pusztákat feltárták, Vélyit pusztát nem találták megfelelőnek a letelepedéshez. Abban az időben szárazabb volt az éghajlat. A Bácsér medre kiszáradt vagy mocsaras volt, csak Szenttamásnál volt benne víz. Így inkább Feketetyl pusztát választották a falu kialakítására, ahol könnyebben tudtak kutatni ásni. A falut Köröskényi mérnök a völgyben mérete ki. A körülvevő Telecskai domboktól enyhelyt reméltek a hideg északi szél től.

A kimért házhelyek, belső telkek mellett minden családnak jutott szérrúskert, kert, szőlő, szántóföld, kaszáló és közös legelő. Így biztosították minden telepes és leszármazottjai számára a megélhetést. Az 1800-as évekre kialakul Bácska nemzetiségi térképe. Európa legtarkább népeségű és vallású területe lesz. A török korban elpusztult falvak és lakkatlan puszták helyén fejllett gazdaságú, mérnök tervezte, legtöbbször sakktábla alakú falvak épülnek fel. Az eredeti tervek szerint Feketehégy település is hasonló elrendezésű volt.

Feketehagy alapraíza a betelepülés évében, 1785-ben

A LAKÓHÁZAK

A telepesek első dolga a házépítés volt. Mérnöki előírás szerint minden családnak egyforma házat kellett építenie. Ezek végházak voltak. A házak tájolása délkelet-északnyugat irányú. A két láb vastagságú falakat fekete- és sárgaföld keverékéből döngölték. A tetőt náddal borították. A tetőt alulgerendázott faszerkezet biztosította. A ház homlokfala függőlegesen deszkázott volt, amelynek felső részén különböző alakú (szív, kör, négyzet...) szellőző lukakat vágtak. Lassan elmarad a nádtetős házak oromdíszé.

Az udvar felől az eresz két láb (kb 60-70 cm) széles volt, hogy védje a bejáratot az időjárási viszontagságoktól. Az épületek szobából, konyhából, kamrából, istállóból és fészerből álltak. A szoba, lakószoba, első szoba, vagyis a nagyház mérete 16x14 láb (kb. 4,5x5 m) volt. Egy kis 4 táblás ablaka volt az utcára és egy az udvarra. A falakat fehérre oltott mésszel meszelték. Döngölt föld volt a padló, amit időről időre felmázoltak. Gyékény- vagy rongypokróccal terítették le. Téli időben a szobát banyakemencével fűtötték a konyhából.

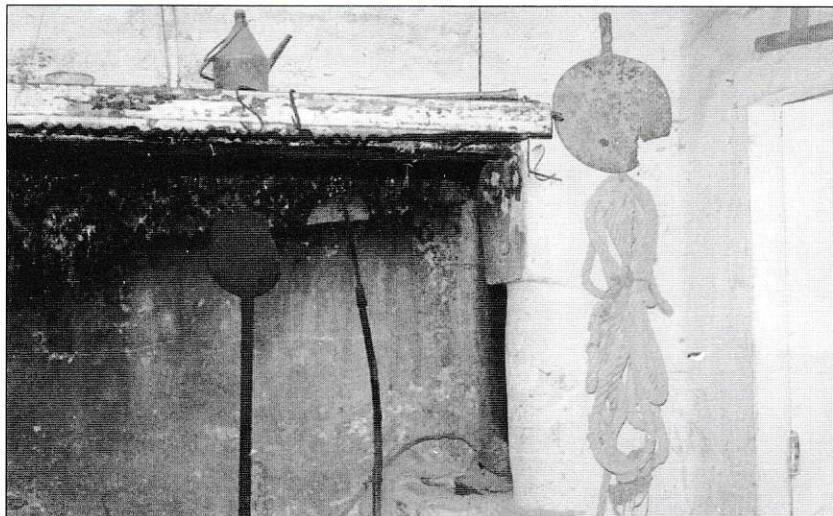
Itt élt a család apraja-nagyja. Az ágyak magasak voltak. A derékalj szalmából készült. Az alsó párna pelyvával, a felső tollal volt töltve. A szülők a nagyágyban aludtak, sokszor abban a ruhában, amiben egész nap voltak. Alatta matrac volt betérítve, ahol a gyermekek kaptak fekvőhelyet. A nagycsaládosoknál az ágyaknak kihúzható, ún. „sublót” része is volt, ahol az apró gyermekek aludtak. A szoba állandó tartozéka volt a bőlcso.

Bizonyos veszélyes tárgyakat (borotva, olló), fontos iratokat, a Biblia-t a gyerekektől elrejtve a mestegerenda és átalgerenda közötti résbe helyezték el. Az éjjelit és a hamuval töltött köpölődát az ágy alatt tartották. A dohányfüst és a szellőztetés hiánya nagy mértékben kihatott a levegő minőségére. Az esti megvilágítást a zsírmécses vagy petróleumlámpa adta. Az asztal az ablak közelében volt, mellete a pad.

Korabeli gyűjtemény a helyi tájmúzeumban a szoba-konyha kellekeivel

A konyha mérete 12x14 lábnyi (kb 3,5x4,5m) A konyha ajtaja dél-nyugat felé nézett, két részes volt. A felső részt csak estére hajtották be, a szellőztetés és a beszivárgó fény miatt. A konyhának nem volt ablaka. A konyhában csak az étel elkészítése történt. Itt főztek, sütöttek a szabad

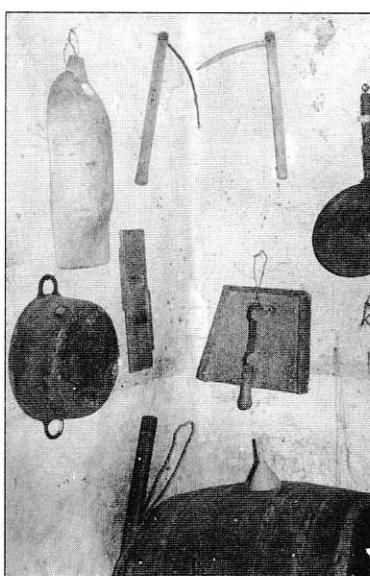

Szabadkémény

túzhelyen, öntöttvas lábasokban, cserépfazekakban. A füst a fél konyha mennyezetét elfoglaló szabadkéményen keresztül távozott. A szabadkéményben füstölték a szalonnát, sonkát, kolbászt, húsos hurkát. Az elkészített ételt télen a lakószbában, nyáron az udvaron fogyasztották.

Túzhelyen a vaskasztró és a lábas fedele

Kamrarészlet

A kamra mérete szintén 12x14 lábnyi volt. A kamrába és a szobába a konyhából lehetett bejutni. A kamrának az udvarra volt egy kis ablaka. Itt tartották az értékesebb gazdasági szerzőmokat is.

A padlás le volt sarazva, hogy ne poroljon, időnként felmázolták marhatrágyával. Itt tárolták a gabonát (búzát, zabol, árpát). A fészerben kapott helyett a parasztkocsi. Kezdetben a legelőn és a szérűskertben voltak a lovak, szarvasmarhák, juhok.

A rablók által az 1849-es Mári-napi szaladás után felgyújtott magyar nádas házak leégtetek. A lakóházak elrendeződése hasonló volt a korábbi szabványos

elrendeződéshez, némileg épületekkel kiegészítve. Az újonnan épült házak kissé modernizálódtak. A nádtetőt idővel felváltja a feketecserép. A házak gangot kaptak, a kamrát sok helyen szobának alakíthatták ki a fiatal házasoknak. Ez lett a belsőszoba. A kamra egy helyiséggel hátrébb került, gangról volt a bejárata. Alatta pincét ástak.

Az utcafronton vízszintesen elhelyezett deszkakerítés, kis- és nagykapu zárta el az utcafrontot.

Nádasház a Vályos úton

Szokásba jött a melléképületek kialakítása az ún. kisház, amelynek a rendeltetése a nyári konyha szerepét töltötte be, vagy csak egyszerűen tartózkodási helyként használták nappal. A fiatal házasok első lakóhegyüköt alakíthatták ki ebben az épületben.

A hátsó udvarban kapott helyet a szalmakazal, szárkúp. Kukorica-törés után a kévékbe kötött kukoricaszárat kúpokba rakták, ez volt a lovak, tehenek, birkák, kecskék téli tápláléka. A hátsó udvarban volt a trágyadomb és az árnyékszék is. Az istállótrágyával eleinte nem tudtak mit kezdeni, később időnként kihordták a földjeikre. A lábas jószágokat sokáig kihajtották a legelőre. Egy ideig a libáknak külön legelője volt, tagosítás után már csak az utcára engedték ki őket. Az első udvar téglás volt, és csak a hátsó udvarban tartottak jószágot. A szérűskertek helyén kimért telkekhez, a hátsó udvar mögött, veteményes kert is tartozott. Sokan szőlőt telepítettek ide, és a pincében hidegen tárolhatták a bort.

egész éven át. A krumplit és marharépát is pincében vagy vermekben helyezték el a téli időszakra.

Az 1878-as tagsítás után beszorultak a jószágok a faluba, a szérűskertekbe és a lakóházak istállójába. A sertéseket ólakban tartották, leginkább a góré alatt. A lábas jószágoknak sokáig kimenetele volt az legelőre, utcára is.

A kocsiutak nyáron a szárazságban nagyon porosak voltak. Ha elment egy lovaskoci az utcán, olyan port csapott, ami csak nehezen ült le. A járdától a kocsiutat árok választotta el. Az árkok a csapadék, talajvíz elvezetésre szolgáltak, a házak falai mégis 1-2 méter magasan át voltak nyersülve. Mivel az utcák elég szélesek voltak, egy-két fasor is elfért. Őszi, téli, tavaszi időben nagyon nehéz volt a közlekedés a fenecketlen sár miatt. Ilyenkor, hogy a másik oldalra át tudjanak jutni, szárat tettek le a sárba, és azon közlekedtek. Többen gólyalábon sétáltak, így tudtak a sáron átevickélni. Néha még három lovat is be kellett fogni, hogy a terhet el tudják húzni a kocsival. Ha viszont télen megfagyott, vagy hó esett le, akkor elővettek a lovas szánkókat.

HIGIÉNIA

Az életkörülményeik nagyban befolyásolták az egészségi állapotok megtartását. A tisztaságra hatványozottan gondot fordítottak. A házias szonyok szombaton takarították a házat, mázolták a padlót.

Tisztálkodásra nem volt külön helyiség. Nyáron a kútnál, télen a konyhában volt legegyszerűbb tisztálkodni. Olyankor a katlanban forraltak vizet. Szombaton volt a heti tisztálkodás. A fateknőben ugyanabban a vízben fürdött még az egész család.

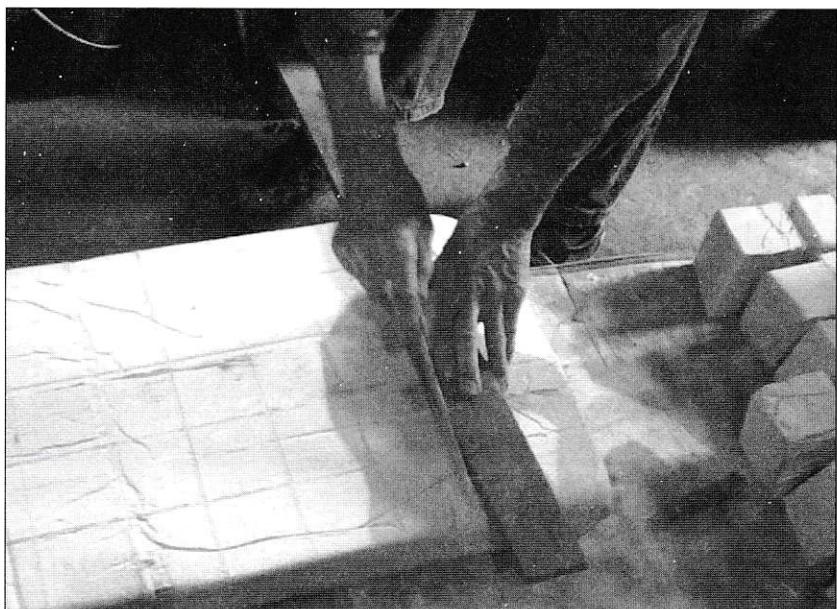

Tisztálkodás régi kellékei: házi szappan, házi szőttes, len törölköző

Tisztálkodásra szappant főztek az összegyűjtött zsiradékból. Az egyik adatközlő a következőképpen főzte a háziszappant:

„A húsokról levágott faggyúdarabokat, a tányérokon maradt kövérjét, s a még hasonló zsírhulladékokat, aminek már más hasznát nem

vehetjük, gyűjtsük össze állandóan egy bödönbe. Amikor már néhány kiloravalót összegyűjtöttünk, kitűnő háziszappant főzhetünk a zsiradék-ból. Egy liter tiszta lúgkövet oldjunk fel tíz liter esővízben. Az így képződött erős lúgha tegyük bele három kiló zsiradékot, és lassú, egyenletes tüzön három és fél óra hosszat főzzük. Ha több a zsiradékunk, úgy természetesen több lúgkövet és több vizet kell tennünk a masszához, de a mérték mindig ugyanaz. Csak az első órában keverjük, hogy a tisztá-talan dolgok az edény fenekére ülepedjenek. Tovább már nem szabad keverniünk. Hárrom és fél óra műlva a zsiradék szappanná változott, amit arról látunk, hogy a főzet teteje borsókás. Ekkor egy marék közönséges konyhasót dobunk az oldatba, és még egy félóráig főzzük. A kivált szapanenyvet egy másik edénybe merjük, amelybe körülbelül kétszerannyi esővizet merítünk, mint a szapanenyy volt, és újrafőzzük. Egy félóra műlva ismét egy marék konyhasót dobunk bele, amire a tiszta szappan kiválasztódik. Fakereteket egy tenyérnyi vastagságú homokrétegre állítunk, és nedves ruhával kibéleljük. A szappannal telemerjük a ruhával kibélelt kereteket, és másnapig otthagytuk. Másnap kiborítjuk a szappant, amelyet azután szellős, nem nagyon meleg helyen száritunk. Minél tovább szárad a szappan annál kiadósabb. 1961.X.29 16h N.J.”

A szikkadt szappantömb felkockázása

Esetenként használták a fahamut is, például fogmosásra.

Hétfő volt leginkább a nagymosás ideje, amikor a szombaton lecserélt piszkos ruhákat kímosták.

A 18-19-ik században a lakosok még nem ismerték a kórokozókat. Életkörülményeik nem igazán mondhatóak higiénikusnak. A legények akkor érezhették magukat nagynak, ha már önnállósították magukat a családi élettől valamennyire, és az istálóban aludhattak. A vizes falak és nyers padló a tbc melegágya volt. Magát a tuberkulózist mint betegséget nem ismerték. Csak sínylődött a beteg, míg meg nem halt.

Az éjjelit, a hamuval töltött köpölkédát, vagy módosabb családoknál a porcelán köpőcsészét az ágy alatt tartották. Az antibiotikumok megjelenéséig ez volt az egyetlen módja, amivel a többi családtagot valamennyire megvédhették a tbc fertőzésétől.

Porcelán köpőcsésze

A férfiak általában szerdán és szombaton borotválkoztak, esetleg vasárnap reggel, a templomba menetel előtt. A borotválkozási készletet fatokban tárolták. Benne volt a borotva, a szappan és a timsó. A kellékhez tartozott a fenőszíj. Az ajtó kilincsére akasztották a szíj egyik végét, a másik végét fogva minden borotválkozás előtt megfenték a borotvát. Arcukat leszappanozták, a szakállukat leborotválták. Ha véletlenül megvágta magukat, timsóval állították el a vérzést. A bajusz viselése férfi-

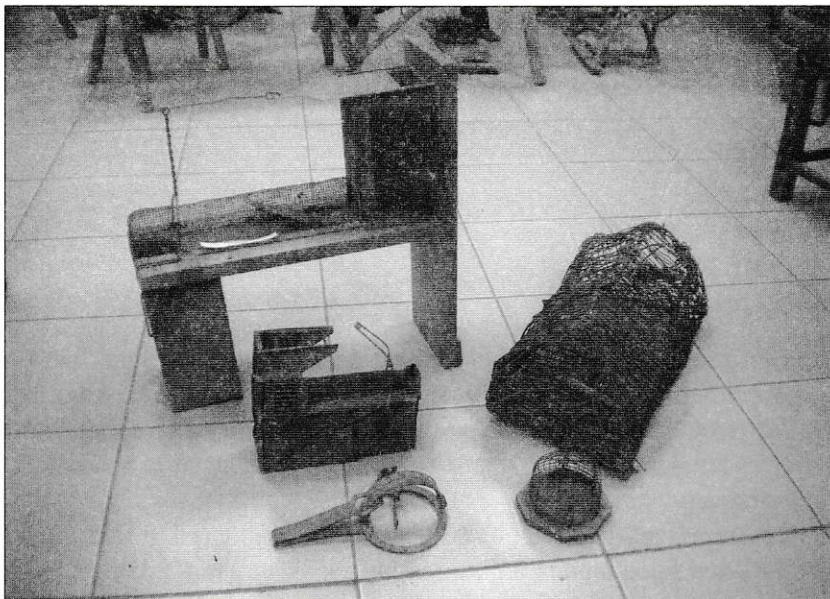
aknál általános volt. Formáját bajuszkötővel biztosították templomba menetelig. A módosabbakat a 19-ik század végétől már borbélyok borotválták. A heti két borotválkozásért és havi egy hajnyításért évente 50 kg búzát kaptak a borbélyok.

Borotvakészletet tartó fadoboz

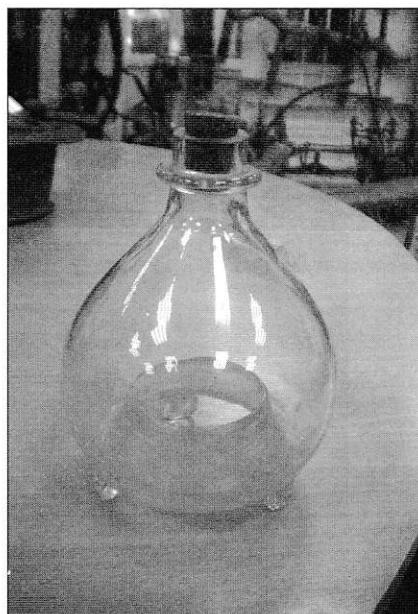
A családtagoknak nem voltak külön poharai, tányérjai, tisztálkodási eszközei. Nem mostak kezet étkezés előtt. A kúti víz, sokszor nem volt egészséges. Még a 20-ik század közepén sem csináltak gondot, ha dögött verebet, csipaszt húztak fel a kútból. Ugyanis a kút belső löszfalába előszeretettel fészeltek a verebek. Ilyenkor piszkos kézzel belenyúltak a favödörbe, kiemelték az elhullott madarat, és minden további nélkül ittak ugyanabból a vízből.

Rágcsálók (egerek, patkányok) ellen ádáz harcot kellett mindig folytatni. A vert falú házak alapjait megrongálták, kikotorták a földet, üregeket készítettek. Ezzel a ház falainak stabilitását gyöngítették, ami könnyen kidőléshez is vezetett. Élemiszerben, gabonában kárt tettek. Mérgezni akkor még nem tudták őket. Inkább a gázdák saját készítésű, különböző formájú egér- és patkányfogókkal próbálták írtani őket. A rágcsálók járatait folyamatosan tömítették, tapasztották.

Saját készítésű egér- és patkányfogók a helyi tájmúzeumban

Ahogy a házak bejáratai dél-nyugat felé néztek a legyek is szívesen telepedtek le a bejárati ajtó közelében. Írtásukat elsősorban a trágyában kaprigáló baromfiak végezték. A helyi tájmúzeumban található viszont egy háromlábú üveg, amit a kocsmában használtak légyfogásra. Az öblös üvegnék nincs feneke. Pereme befelé hajlik, és a belső hajlatba cukros vizet raktak. A cukros vizet illatára a legyek az üveg közeléhez repültek, alámentek, és a közelgő pinćér a konyharuhával odacsapott. A megriadt legyek felszálltak az üvegbe, beleestek a cukros vízbe. A cukros lét a sok léggel időről időre kiöntötték.

A légyfogó üveg

KUTAK

Már a letelepülés kezdetén kutakat ástak minden utcában, amit a lakosok közösen használtak. Innen ittak, főztek, mostak, jószágaikat itatták. Szokásban volt az esővizet is összegyűjteni, az erre kialakított esővizes kutakban. Ezt a vizet babák fürdetésére és mosásra használták. Ez volt a lágyvíz.

Két természetes forrásról van tudomásunk. Az egyik a falu északi részén a mai Jelén motel mögötti részen, a másik a falutól délre, a valamikori Gáspár-szállásnál, azaz az Egyesnél volt. Ezeket a forrásokat

Közös kút az utcán

sohasem használták semmire. A Bara-patak jobb és bal oldalán a dombokon bizony elég mély kutakat kellett ásni, mert 12-15 méter mélyen jelentkezett a víz.

A kutak káváját belécezték, kis kupolát alkotva, hogy oda illetlenül jószág vagy gyermek bele ne essen. A vizet vödrökkel húzták fel láncjal vagy kötéllel, a fából készült hengeren egy kar segítségével. Az ásott kutak vize általában kemény volt, mosásra nem igazán alkalmas. Nagyon sok szappan fogyott. Az utcai kutakat sokan használták, sőt a jóvívő kutakra más utcabeliiek is el-el jártak egy kanna vízáért. A kutak állagát igyekeztek közösen rendben tartani. Idővel szinte minden ház udvarában megjelentek az ásott kutak, és annak vizét használták. Sok esetben a szűkös házhely miatt a kutak elszennyeződhettek a trágyadomb közelsége miatt. A Bara környéki kutakban a talajvíz túl közel volt, a talajrétegnek nem volt kellő szűrőképessége.

Lécekkel védegtárolt ásott kút a Barta-iskolában

A kútfúrás külön mesterségnek számított. A gémeskutakat csak a falumélyebben fekvő részein tudták használni.

Idővel az ásott kutak száma a faluban meghaladta az 500-at. A szőlőskertek telepítésével szintén kénytelenek voltak kutakat ásni, hogy a permetezéshez szükséges vizet biztosítsák. Kerttulajdonosok, szomszédkod gyakran a mezsgyén közös kutat ásattak és használtak. A tagosítás után, ahogy szaporodtak a tanyák, úgy kellett minden tanyán egy-egy

Gémeskút Schererék házában

kutat is biztosítani. Falunk határában valamikor 207 tanya létezett, míg manapság csak némelyiknek látszik valamilyen nyoma.

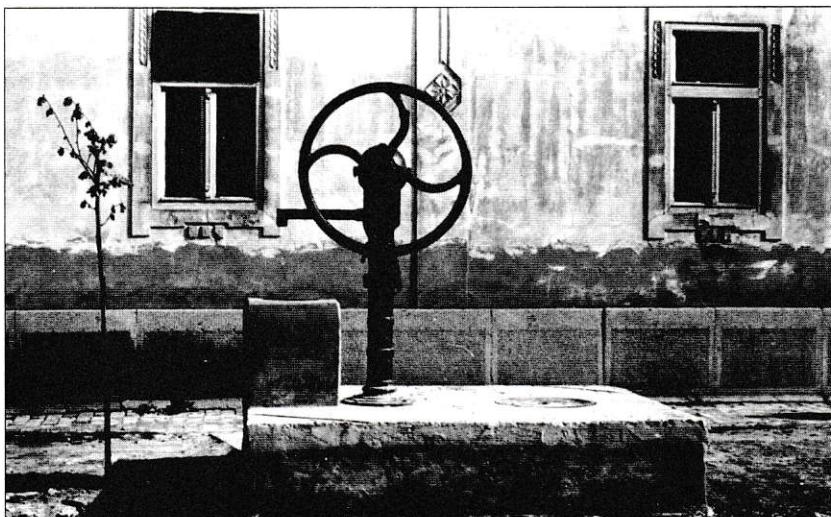
Az első vízréteg 15-20 méter mélyen van a dombos részen, a második 40-60 méterre a felszíntől. Az ártézikutak innen kapták vizet. Belőlük mintegy 15-öt fúrtak a faluban.

Ártézikút fürása

A harmadik réteg 90 méter mélyen van.

A magasabban fekvő részen csak Norton-kutak segítségével jutott felszínre a víz. Ilyenből négy működött. Ezek ma már nem léteznek. Helyettük kerekeskutak vannak. 6 ilyen kútról van tudomásunk. Napjainkban már működésképtelenné váltak.

Kerekeskút

Vízvezeték szerelése Fehér Mihály bácsinál a szomszédok segítségével

1966-ban kezdték a központi vízvezetéket lefektetni víztartályos megoldással. A fűrt kutakat rendszerek kötik össze. Nagyteljesítményű vilanymotorok hajtotta szívópumpák segítségével emelik ki az ivóvizet, és juttatják el a fogyasztókhoz.

A vízvezeték lefektetésével egy új higiénikus rendszer alakul ki a családok életében. Megjelennek a fürdőszobák. A csapokon már melegvíz folyik, az udvari árnyékszékek helyett vízöblítéses WC-t használnak. Az új helyzet magával hozta az emésztögödrök kialakítását is (a központi szennyvízelvezető csatornarendszer kiépítése még várat magára).

ÉLETMÓD, TÁPLÁLKÖZÁSI SZOKÁSOK

A jövevények kizárólag földműveléssel és jószágtartással foglalkoztak. A szántóföldeket hármas kalkatúrában művelték. Csak később érkeztek és telepedtek le mesteremberek. A lakosság főleg gabonát (búzát, zabol, árpát, rozst, kölest) termesztett. Ebből adót fizetett. Jövedelme a gabonaeladásból származott.

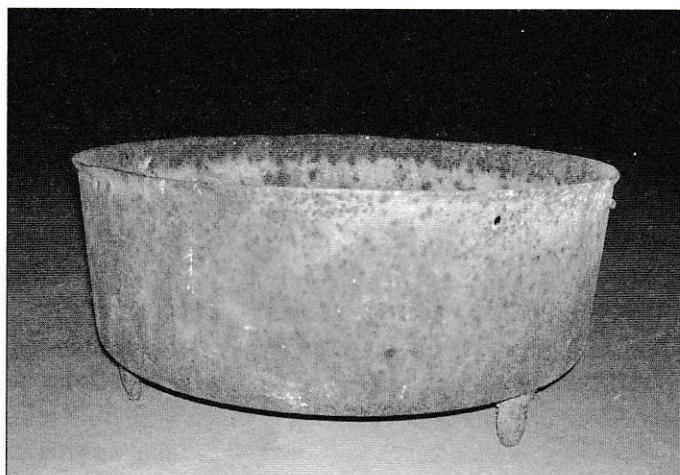
A gabonafélék mellett igen lassan terjedt a kukorica, dohány és burgonya termesztése. Ennek fogyasztását kezdetben károsnak tartotta a nép. Azt híresztelték a burgonyáról, hogy butít, gátolja az emésztést, rühességet és lázat okoz, szaporítja a szántóföldeken a vakondokokat és a kártékony férgeket.

Az állattenyésztés külterjes volt, a lovakat, szarvasmarhákat, juhokat a pusztákon és a községi legelőkön tartották. A jószágok őrzését, térités fejében, pásztorra bízták. Az állatok nemesítésére nem sokat fordítottak. A tehenek tejhozama igen alacsony volt, igavonásra is felhasználták őket. Sertésből is igen kevés volt, inkább juhokat tartottak a húsa, teje és gyapjúja végett.

Lakosságunk étkezési szokásait vizsgálva, tudjuk, hogy fő eledele a minden nap kenyér volt. Összel, amikor a must forrásban volt, a hordókban keletkezett fehér habot összeszedték, megszáritották, korpával keverve lett a pár, amit élesztőként használtak kenyér és kalács sütésére. A kelesztett tésztából raktak félre kovászt a következő kenyérsütési alkalomra.

Kezdetben a gabonát földbe ásott és kiégetett vermekben tárolták. Az így tárolt, pelyvával kevert búza sokszor penészes-dohos volt, anyarozzsal fertőzött. Az ilyen gabonából készült lisztnek egészségkárosító hatása lehetett. A háztartásokban a tésztát gyakran kelesztés nélkül is megsütötték. Ebből emésztési problémák és betegségek következtek. A kenyéret a banyakemencében, vagy az udvarban lévő kemencében sütötték egész hétre. Pékhez csak a későbbi időben kezdtek járni. Szokás volt a kenyeret lisztért cserélni.

A húsokat sütve, főzve, füstölve, vagy szárítva fogyasztották. A füstölés a konyha szabadkéményében történt. A disznó-, marha- és birkahús ritkán került asztalra, hétközben inkább lisztből készült ételeket fogyasztottak. A nyári hónapokban a mészárszékben a húst jéggel hűtötték a mészárosok jegvermeiből. Leginkább csak vasárnap és ünnepnapokon került baromfihús az asztalra. A disznózsírnak, szalonnanak nagy értéke volt. A Bara-patak és öntésterületei bővelkedtek halakban és vízi madarakban. A madártojásokat előszeretettel gyűjtögették és fogyasztották. A halászat varsákkal és vesszőből font tapogató kosarakkal történt. A főzőedények öntött vasból vagy égetett agyagból készültek. Számos konyhai segédeszköz csak fából volt.

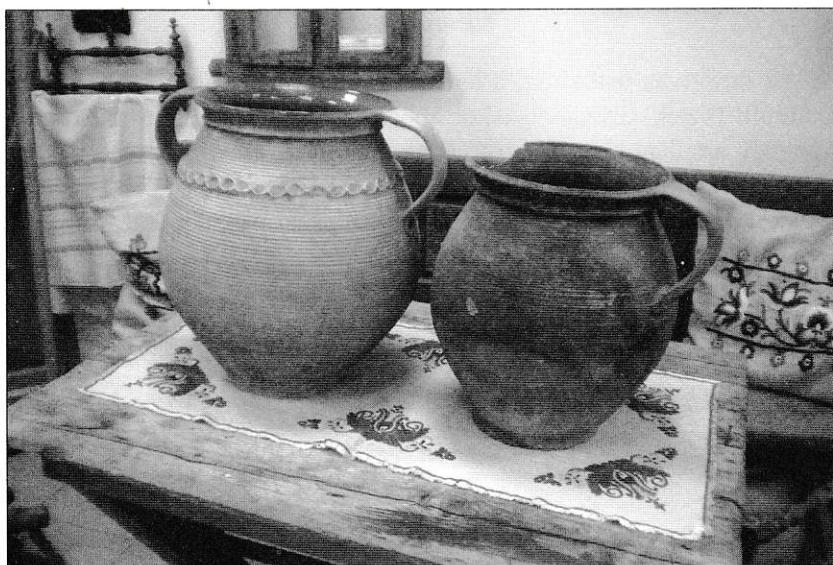

*Az ősi lábas és a szükség szerinti lábas fedele,
amit különben hússütésre is használtak*

Lábas öntöttvas edény

A jól befűtött banyakemencében, amikor már elhúzták a parazsat, behelyezték a nagy csuprokat a kemence szájába, és így az étel szép lassan megfőtt.

Főzöedények a helybeli tájmúzeumban

A vasháromlábat aratáskor, kukoricatöréskor használták. A föld végén ráhelyezték az edényt, alagyújtottak és megfőzték.

Általában a konyhában vályogból rakott tűzhelyeken főztek. Tüzelőként csutkatövet, szárízíket, kukoricacsutkát, gallyakat használtak.

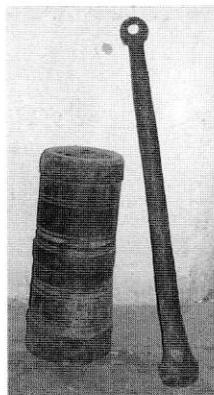

Vasháromláb

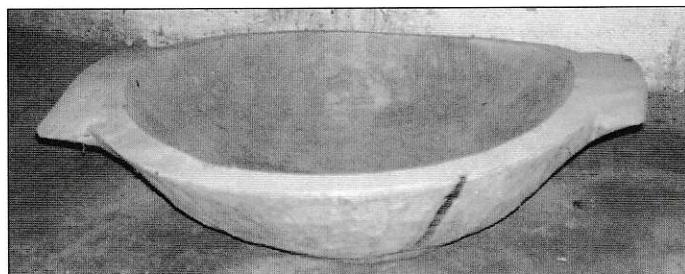
Az öntöttvas üstökben, a katlanban vizet melegítettek, szappant, krumplit főztek, disznóvágáskor abban főtt az aba. A későbbiekben a konyhák arculata megváltozott. A kotlaházat az udvarra kitették, hogy nyaranta bent ne melegítsen. A konyha berendezése asztalból, néhány székből, stelázsiból állt, rajta edények, evőeszközök, tézstaszűrő.

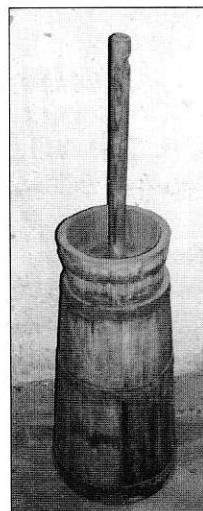
Részlet néhai Borbély András konyhájából

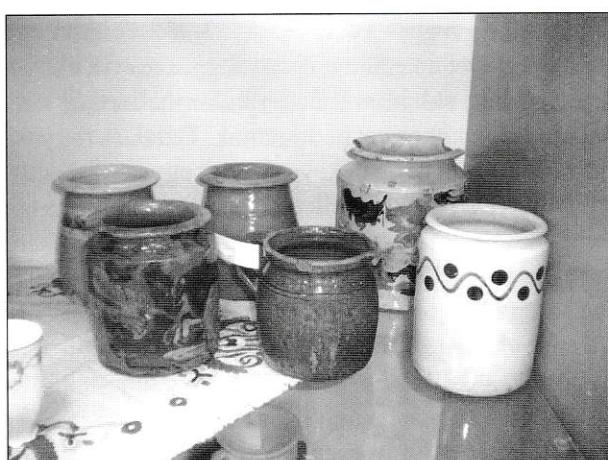
Fa- és rézmozsarak

Fateknő kenyér dagasztására

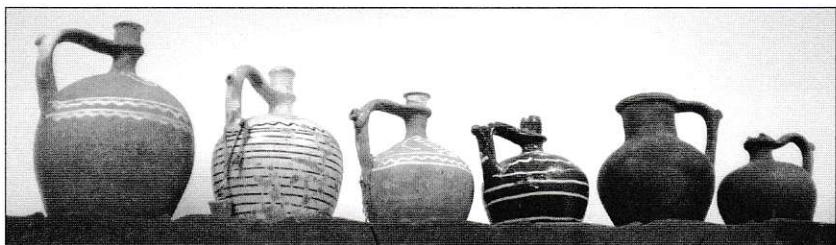
Fa vajköpülfő

Cserép lekváros szilkék

Cserép tejesköcsögök

Cserép vizeskorsók, kanták

Az ivóvizet zárt fedelű kannában tárolták. Kancsóba öntötték ki vizet, és általában egy nagyobb vizespohárkból ittak mindenkorban.

Itt kapott helyet a mosdótartó a lavórral, és a többi tisztálkodást szolgáló eszköz: a vászontörölköző, a szappan, a cserépdarab a láb megkefézett bőrének súrolására.

Táplálkozásra sűrűn készítettek tarhonyát és kurcinát. A banyakecseményben sült krumplis tészta volt, a rongyos kapca. Az iskolába induló gyerekek reggel gyakran kaptak a zsebükbe egy-egy sült krumplit, ez melegítette a kezüket, és azt fogyasztották el uzsonnára. A parázs- és tejes görhét, valamint a málét kukoricalisztból készítették. Télen nagymennyiségi kukoricát pattogtattak, főztek és fogyasztottak. A tésztákhöz sütnivaló tököt reszeltek, vagy csak egyszerűen sült tökként fogyasztották. A latyaleves, az aratók eledele volt. Vékonyra nyújtott, banyakemencében kiszárított, összetört és vászoncskókban tárolt tésztából főzték a levest. A mezőn dolgozók, aratók, vereshagyma- és kaporszószt is főzték. A csörege édességnek számított, lakodalmai kalács volt. Kenyértésztából készült a bodag, a lángos, a zsidóbíblia és a guba. A csigaleves és a birkapaprikás ősi ünnepi ételünk, melynek emlékét Kunhegyesről hozták elődeink, e szokást a mai napig megtartottuk.

A disznótor fontos eseménynek számított a családok életében. A húsok tartósítása sózással, fűszerezéssel, füstöléssel történt. A sonkát, szalonnát,

kolbászt, az oldalast felfüstölték. Töltelékeket is készítettek. A kásás- és véreshurkát frissen megsütötték. A húsoshurkát (némethurkának, svartlinak, disznósajtnak, pálannyanak is nevezik) kiabálták, füstölték.

A húsok frissességének megőrzése körülmenyes volt, ugyanis a nyári melegben könnyen megromlott. Vagy levitték a pincébe a húst, vagy a kútba engedték le, jó mélyre, hogy hidegen tartásuk.

A főzelékfélék közül a babot, a lencsét, a káposztát, a borsót ismerték. Édesítésre elsősorban a mézet használták, a későbbiekben a cukorrépából előállított kristálycukrot.

Hogy a téli napokról is gondoskodjanak, lekvárt főztek, gyümölcsöt aszaltak. A leszedett érett gyümölcsöket általában apróbbra vágták, és az aszalógyékényen vagy vesszőkosáron (párszárítón) terítették széjjel.

Aszalók

Napon vagy hűvös, szellős helyen szárították meg, vigyázva, meg ne penészedjék a gyümölcs. Almát, körtét, szilvát, birsalmát, meggyet tartásítottak ilyen formán. A diót, mogyorót is előszeretettel gyűjtögették.

A bor volt az alkoholos ital. Élvezetének hagyományát még Kunhegyesről hozták. Kezdetben a pálinkát gabonából főzték. Később, a selyemhernyó-tenyésztésével párhuzamosan, elterjedtek az eperfák, a gyümölcséből főzték az eperpálinkát. Erre hivatásos pálinkafőzők voltak kijelölve. Főzetési díjat kellett az ott főzött pálinkáért fizetni.

1939-ben szüret a Koncék szőlejében

KÓRKÉPEK FEKETEHEGYRŐL

Nagy Károli Balázs *Jászkunsági reformátusok leköltözése Bácskába II. József korában* című könyvében megírja a település körülményeit, megadja a telepesek teljes névsorát, azok gazdasági helyzetét, illetve rögzíti a kapott földterületek nagyságát. A kezdet nagyon nehéz és viszontagságos volt, tele bizonytalansággal, háborgással és útkereséssel. Az új lakosok, akik Kunhegyesről és részben Tiszaburárol érkeztek, otthagytván szüleiket, rokonaikat, szomszédjaikat, ismerőseiket, szülőhelyüköt, mégis gyökeret ereszttettek.

A Feketehegyre történt letelepedésről már Kálmándi Pap János lelkész, aki egyben rektora is volt a falunak, értékes adatokat hagyott hátra. A mai napig meglévő születési- és elhalálozási anyakönyveket ő kezdte vezetni, ezek alapján ismerhetjük meg hitelesen az akkor egészségügyi állapotokat és történéseket is.

A telepesek hozták magukkal nyelvüket, vallásukat, szokásaikat, és nem utolsósorban nyers-nyakas modorukat. Az akkori statisztikai adatok a születés-elhalálozást illetően megegyeznek az akkori kunhegyesi kimutatással.

A természet és az ösztönösség törvényei uralkodtak. Anyi gyerek született, amennyi a természet szerint születhetett, és annyian múltak ki ebből az életből, ahányat csak a természet adta gyengeség, elerőtlenedés és betegség okán a halál elragadt. Az élve születések arányszáma a 20-ik század kezdetéig, ezer lakosra 40-60 között ingadozott. A halandóság arányszáma pedig ugyancsak ezer lakosra 35-55 között mozgott. Mai szemmel nézve sokan születtek, de sokan meg is haltak. Egy-egy egészséges asszony 8-10 gyereket is szült, de ezek közül átlagosan csak 3 érte meg a felnötteket. A halottak 50%-a 5 éven aluli volt, 30%-a pedig 1 éven aluli. 100 élve születettből átlagosan 30-40 már csecsemőkorban meghalt, de járványos betegségek estében számuk a 80-at is elérte.

197.

*P.R.S. Alac PISTERIOR Continet
Nomina Denatorum Feketehegyi Anno 1785-*

*Statutum est homini bus ut fons mortiantur: profita vero Gallicum Hebr. 12. 27.
Et regrett doloy az Emberek lesott, hogy egeszter meg hallyanat assutin polgárdi haláljának.*

Augusztusban

- Die 1er Öreg Feribójú Ferencz meg holt 89 évesen Esztergomban.
12. Szabó János Fejtölje János 2 éves Esztergomban.
24. Balás Mihály Fejtölje János 1 Esztergomban.
27. Sot Mihály meg holt 30 évesen Esztergomban.

Oktoberben

- Die 10er Szabó András Fejtölje Perzelly meg holt 2 éves Esztergomban.
25. Butor János Leánytölgja Perzelly --- 2 Esztergomban.

Novemberben

- Die 10er Kisbelcse v. Kovács János meg holt 74 évesen Esztergomban.
18. Varga András Fejtölje András 6 hónapig Esztergomban.

Decemberben

- Die 13er Sápi Ádám Fejtölje Perzelly 4 évesen Esztergomban.
29. Lutacs Mihály Fejtölje János 3 Hétfalvánban.
30. Öreg Kíssari Kun János meg holt 74 évesen Esztergomban.

Halotti anyakönyv 1785-ből

Feketehegy lakosságának száma a telepítéskor 963 fő volt, de ez a szám állandóan változott: voltak továbbtelepülők, de újabb betelepülők is. 1805-ben 1500-an, 1820-ban pedig az 1810 magyar lakos mellett már 6 német, 1857-ben a népszámláláskor 2719 magyar, 990 német, és 136 zsidó élt a településen.

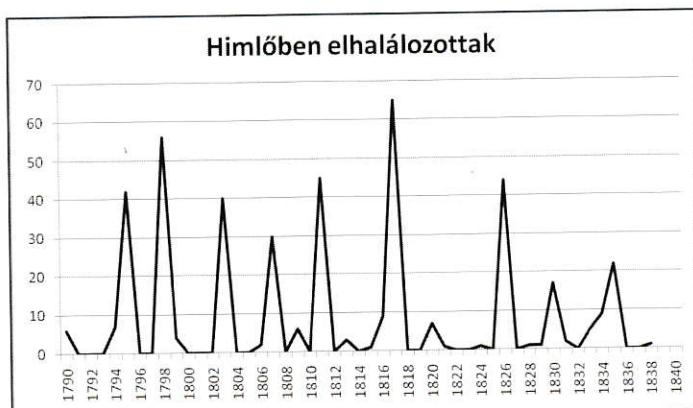
Az 1785-1873 közötti születések és elhalálozások kímutatását e táblázat adja:

Évszám	Született	Meghalt	Szaporulat	Évszám	Született	Meghalt	Szaporulat
1785	30	11	19	1830	138	174	-36
1786	79	40	39	1831	143	155	-12
1787	87	56	31	1832	153	57	96

1788	71	25	46
1789	53	43	10
1790	97	75	22
1791	65	43	22
1792	87	49	38
1793	114	94	20
1794	102	55	47
1795	74	95	-21
1796	110	40	70
1797	85	52	33
1798	89	95	-6
1799	110	42	68
1800	96	45	51
1801	70	65	5
1802	81	41	40
1803	73	97	-24
1804	124	97	27
1805	93	71	22
1806	132	99	33
1807	104	56	48
1808	133	55	78
1809	116	85	31
1810	144	60	84
1811	135	117	18
1812	132	78	54
1813	116	84	32
1814	142	63	79
1815	121	72	49
1816	137	54	83
1817	170	120	50
1818	114	58	56
1819	140	86	54
1820	156	90	66
1821	176	86	90
1822	159	98	61
1833	152	118	34
1834	157	138	19
1835	136	123	13
1836	162	295	-133
1837	145	139	6
1838	166	104	62
1839	153	146	7
1840	186	128	58
1841	150	83	67
1842	149	131	18
1843	186	99	87
1844	205	109	96
1845	191	113	78
1846	170	153	17
1847	155	185	-30
1848	170	201	-31
1849	109	317	-208
1850	96	190	-94
1851	102	184	-82
1852	181	150	31
1853	149	112	37
1854	213	95	118
1855	181	129	52
1856	198	109	89
1857	188	108	80
1858	170	110	60
1859	196	130	66
1860	168	112	56
1861	182	123	59
1862	190	112	78
1863	167	113	54
1864	135	99	36
1865	153	99	54
1866	162	140	22
1867	145	101	44

1823	145	126	19
1824	183	65	118
1825	133	74	59
1826	157	139	18
1827	193	194	-1
1828	78	138	-60
1829	188	134	54
1868	171	126	45
1869	153	125	28
1870	161	86	75
1871	138	131	7
1872	162	124	38
1873	166	103	63

A himlő sok gyermek halálát okozta 5 éves korig. 1817-ben 65 gyermek halt meg a bejegyzés szerint himlőben.

Himlőben elhalálozott gyermek 1790-1840 között

Miután a védőoltást feltalálták, a helyzet lényegesen megváltozott, így az időbe tellett, hogy a tömegök bizalmát megnyerjék. Ebből az időigaz,

19	24	bé Mihály Sziklai Ádám	József	"	Burán József Babits Zsuzsa
23	2	Bal Miklós Rovás László	Miklós	"	Tivai Sámin Márai László
Nádasdi	2	Rudai László Gulyás László	László	"	Garami József Mágy László
2	2				

et himlő alkohol illatot 2 1850. évi leány által regisztrált 2 1851. évi
évi tanul 24. cég döntött róla, kiadás 1851. évi Nagy 10. évi tanulmány

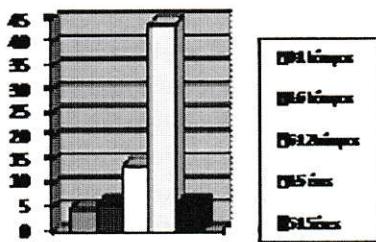
Korabeli bejegyzés a himlőoltásról az anyakönyvben

ből származik a helyi szólás, miszerint az egyik szülő így vélekedett: „*nem ótás kell a gyereknek, hanem kenyír*”.

Ritkaságszámra ment az az év, amikor a kanyaró, bárányhimlő, vörheny, szamárköhögés vagy influenza nem ragadta el az újszülött gyermekek nagy részét, a görcsös emésztési zavarokkal, a vele született rendellenességekkel és egyebekkel egyetemben.

Tíz évvel a letelepedés után 1795-ben az elhalálozásokra a következő bejegyzések találhatók:

Életkor	Meghaltak
halva született	3
0-1 hónapos	5
1-6 hónapos	6
6-12 hónapos	14
1-5 éves	44
5-15 éves	6
15-20éves	5
20-30 éves	3
30-50éves	5
50-70 éves	4
70év felett	1
Összesen	96

A református szülők az újszülötteket igyekeztek még születésük napján megkeresztelni, nehogy esetleg kereszteletlenül haljanak meg. Talán innen ered az a szokás, hogy Bácsfeketehegyen a névnapok megtartásának volt hagyománya inkább, mint a születésnapoknak.

A nagyfokú csecsemőhalandóság másik oka az anya és csecsemővédelem szinte teljes hiánya volt. A várandós anyák szinte az utolsó percig dolgoztak, nem egyszer a mezőn szülték meg gyermekeiket. Legtöbb esetben még a bábát sem hívták ki. Egyik asszony segített a másiknak, de ez a segítség is csak a baba köldökzsínórjának elvágásából állott. A várandós anyák a maguk módján a szülés előtt vigyáztak a magzatuk egészségére. Igyekeztek távoltartani magukat a temetésre járástól. Kerülték a veszekedést, nyugalmi állapotuk megőrzésére törekedtek. A rác sodálkozástól óvták magukat. Kezdeti időszakban a népi babonák is jelen voltak, de nem igazán volt széleskörű jelentőségük. Nem akartak róluk tudomást szerezni.

A felcseperedett gyermeket nem dédelgették. Korán beosztották a mezőgazdasági termelésbe, vagy a kisebb testvérek gyámolítására. A gyermeket gyakran még télen is mezítláb, egy szál ingben szaladgáltak. Sokan elég nagy szegénységen éltek, de ha megbetegedtek, igyekeztek gyógyítani őket. Református őseink vallásukból eredően nem vitték beteg gyerekeiket a gyógyulás reményében szenthelyekre, búcsúhelyekre. A betegápolás családon belül az asszonyok feladata volt. Megelégedtek a természet adta, hagyományos népi gyógyászat gyakorlatával. A gyónövények ismerete, és azok használata ismeretes volt sokak számára. Léteztek olyan személyek is, akik szívesen átadták ilyen értékű tudásukat. Ismeretes Kis Mária esete, aki a veszett kutya harapását is gyógyította. Kis Mária utódai a mai napig is viselik az „Orvos Kis” vezetéknemet.

A születésszabályozás illetve a fogamzásgátlás csak később terjedt el. Kiváltó oka a családi föld szétaprózódásának a megakadályozása volt örökösdéskor. A gyermektől való megszabadulásnak leggyakoribb módja az abortusz volt. A feketehégyi nazarénusok voltak az igazán nagycsaládosok, számukra ugyanis ez a cselekedet nagy bünnek számított. Mindig akadtak azonban javasasszonyok, akik bizonyos füveket, gyermekhajtó porokat készítettek, és itattak a terhes asszonyokkal, lányokkal, és egyéb praktikákat ajánlottak. Az „angyalkacsináló asszonyok” a magzatelhajtást talyoggyökér segítségével végezték, kockáztatva a kezelt életét, és saját maguk lecsukatását is. Orvosok is végeztek magzatelhajtást. Nem volt ritka az újszülött gyermek kitevése, és sorsára hagyása sem. Számos esetben a szülőanyák is áldozatai lettek az újszülött világra jöttének.

Az elhalálozottak anyakönyvezése kezdetben a család bejelentése alapján történt, mivel a falunak nem volt orvosa. Az elhalálozás okának megjelölése idővel változott. Az 1795-ös évben történt elhalálozások okát és számát hivatott a következő ábra bemutatni:

halál oka	halottak száma
sínlődtt	21
nehéz nyavalya	8
himlő	42
száraz nyavalya	3
kelevény	3
dagadozás	4
száraz betegség	2
nyavalya	2
fulladás	1
ismeretlen	6
összesen	92

Egyéb halálesetek okaiként megjelölt elhalálozások:

ló rúgta agyon, szívszorítás, lábfajás, sárgaság, kocsi összetörte, kereszteletlen, kútba fulladt, forró víz, vérfolyás, idéten, veszettség, föld ráomlott, trachomában, az ég csattanásától, hagymáz, főbe ütötték, elmekavarodás, mennykő, elfonnyadt, véletlenül, erőszakos halál, ittasan agyonverték, vérmérgezés, merevgörcs, spanyol nátha, felakaszotta magát, vízbe fulladt.

Vidékünkön 1831-ben jelent meg a kolera. Feketehegyet 1836-ban érte el. A falu lakossága nyár közepén nagyban aratott. Ez a betegség rohamosan fokozódó hasmenéssel kezdődött, majd szíváfjdalmak léptek fel, a beteg erejét veszítette, és gyorsan belehalt. A betegség kezdeti stádiumát elég nehéz volt felismerni. A kolera tüneti kezelésével és esetleges gyógyításával kapcsolatban eltért egymástól az orvosok és a hatóság véleménye. Próbálkoztak fürdők alkalmazásával, alkoholos bedörzsöléssel, érvágással, és intenzív dohányzással-füstöléssel is. Akkor még nem tudták, hogy a kolera fő terjesztője a beteg ürülékével és váladékéval fertőzött ivóvíz. A betegség bacillusát a legyek is terjesztették, melyet a beteg ürülékéről átvittek az ételre. A védekezés egyszerű lett volna, ha fertőzött beteg ürülékét mésszel semlegesítik, vagy a fertőzött vizet fogyasztás előtt felforralják, esetleg ecettel megsavanyítják. Ezt azonban akkor még nem tudták.

Az akkori lakosságnak több mint 10%-a meghalt. A halottakat oltott mésszel fertőtenítették és eltemették. A járvány után a falu első temetőjét bezárták, és ide többet nem temetkeztek. Ez lett a 20-ik századi lakosok tudatában az ócska temető, pedig mintegy 4300 feketehegyi lakos végső nyughelye volt. A temető helyén áll ma a bácsfeketehegyi általános iskola épülete. A további temetkezést a falu északi részén levő nagytemetőben folytatták.

Feketehegyen köztudott dolog volt, hogy lakosoknak nagy számban volt szőlőültetvényük, amiből bort készítettek. Nem voltak minőséges boraik, de a nyári nagy melegben üdítően hatott a savanykás ízű nedű. Aratáskor sokan ilyen bort vittek magukkal ivóvíz helyett is. Ebből ittak az aratók és asszonyai, meg a kaszát elbíró fiúcskák is. A kolerajárvány múltával, csak később derült ki, hogy ezek a családok túlélték a kritikus járványt. Ugyanis a kolera bacillusa a savanyú közegben elveszti szaporodó képességét. Így lett, és maradt a jótevő bornak emléke Feketehegyen.

1836 - ban kolerában elhunytak napi kimutatásban

a hónap napjai	július	augusztus	szeptember	október
1		17	1	
2		15		
3		20	1	
4		9		
5		9	1	
6		9	1	
7		7		
8		6	3	
9		5	1	
10		5		
11		2		
12		1		
13		4	2	
14		2		
15		2		
16		2		
17		1		
18				
19		2		
20		1		
21		4		
22	1	2		
23		1		1
24	4			
25	3			
26	3			
27	6	1		
28	11	1		
29	14	1		
30	22	1		
31	20			

NÉPEGÉSZSÉGÜGY

A hatóság üldözte a javasasszonyokat és kuruzslókat, nem tudván különbséget tenni a gyógyfüvekkel gyógyítani tudóktól. A nép viszont bízott bennük, talán jobban is mint az orvosokban. Az orvostudomány akkor szintje miatt legtöbbször tehetetlen volt a betegségekkel szemben. Léteztek már akkor is receptes feljegyzések, bennük a gyógynövényekből összeállított készítményekkel. E szerek összetétele legtöbb esetben növényi eredetű, esetenként van köztük olyan is, amelyeket mindmáig lehetne eredményesen alkalmazni. Végsőoron mindenek forrása az élet szeretete, az enyészet és fájadalom elleni küzdelem volt.

Reumatikus és gerincbántalmak esetén minden gyógyító a köpülyözést ajánlotta. A népi gyógyászat említi a falusi kenőasszonyokat, a helyretervő embereket. Fűben-fában orvosság olyan gyógyerő, amely néha hatásosabb és egészségesebb, mint a gyakran mellékhatásokkal rendelkező szintetikus gyógyszerek. A gyógyulás érzésének nagyon fontos eleme, hogy a beteget hozzásegíti a reményhez, ahhoz hogy lelkileg megerősödjön és bízzon is a felgyógyulásban, ami a terápiának ma is fontos tényezője.

Tudjuk, hogy 1876-ig a határőrvidék végleges felszámolásáig nem volt egységes közigazgatás. A polgári terület egészségügyének irányítása a magyar királyi helytartótanács hatáskörébe tartozott. Ez a tanács kötelezte már 1723-tól a városokat, hogy az elszegényedett öregek és betegek ápolásáról önállóan gondoskodjanak. A jelentést a maga tapasztalata, valamint a neki alárendelt sebészek és bábák adatszolgáltatása alapján kellett összeállítania. Ezek igen sok adatot tartalmaznak időjárásról, születések és halálozások számáról, az uralkodó betegségekről, azok gyógyításáról, orvosok, sebészek, bábák, gyógyszeresek képesítéséről.

Jelentést tettek még a köztisztaságról, élelmiszerárusítás helyzetéről is. Az időjárasi viszonyok leírása azért volt fontos, mert a korabeli orvosi felfogás szerint a klíma okozati összefüggésben volt a betegségek megjelenésével. Az időjárás nagybani eltérése az átlagostól, a lakosság apra-

Tehintetes vármegyei
közigazgatási bíráltság!

Közegészségi jelentést a lefolyt február, Martius, Április, Május és Június hónapban van szerecsén egybe foglalva, a következőkben előadni:

A közegészségi állapot február, martius és április hónapban kedvezőtlennék volt mondható, mert a himlő, roncsolótoroklóból, kanyaró és vörheny járvány azaz megfe több községeiben, így a himlő:

Becse, Orlanár, Krusevlyá, Bezdán, Kolluth, Szicz Militics, Szánta, Puszta Iván, Brestovácz, Monostorszégh, Törzsa, Karavukova, Parabuty, Lality és Dacs községeben.

A roncsolótoroklóból: Plávna, Apatin, Bogojeva,

A kanyaró: Ókeér, Ósóvá, Újsóvá és Tánkovácz,

A vörheny: Okamizza, Szeghégy, Fekete-hegy és Tálosfenn Iván községekben uralgtak elegendő községekben, nagyobb mértékben és erősebb jeleggel.

2

Pogorjeva, Palánka, Feketehégy, Szeghegy, községekben. A járvány egész tartama alatt megbetegett 2100 - megyóbognult 107, meghalt 110 - gyógykezelés alatt áll: 2 gyermek.

A trachomás egyének április havi tábla - zatának bemutatása mellett jelentem, hogy a beérkezett jelentések szerint ápril hónévével 2204 egyén megadott trachomában gyógykezelés alatt. -

Egyéb említésre méltó morranat a közegészségügy terén május hónapban nem fordult elő. -

Zomborban, 1891 évi június hónapai

X. H. J.
vármegyei főorvos.

Jelentés a fertőző betegségekről 1891-ben

ja-nagyját és az állatállományt is megviselte, és kihatással volt a termény minőségre, mennyiségre is. A törvényekkel szabályozott egészségügyi szolgáltatás és eljárás jelentős lépés volt, de hiába voltak az előírások, ha hiányzott a szakszerű hatósági hozzáállás és az anyagiak. A törvény nem vette figyelembe a községek pénzügyi helyzetét, és nem biztosította az orvosok megélhetését. Az egészségügyi teendőket az adminisztrációra bízta, nem az orvosokra, a hatóságok gyakorta nem vették figyelembe

javaslataikat, meglátásaikat. Sokáig nem épültek a maihoz hasonló kórházak, tébolydák. Így a betegeket a hozzáartozóknak kellett gondozni. A problémát az általános és kötelező betegbiztosítás hiánya jelentette. Igaz, az ipari munkások kiharcolták ezt a jogot az 1891-es törvény alapján. Községünk agrárjellege miatt lakosai főleg földművesek és nincs teljesen napszámosok voltak, akik kimaradtak a betegbiztosításból.

Az egészségügyi dolgozókat a 19. század végén a medikusok, hirurgusok, gyógyszerészek és bábák csoportja képviselte. A medikusok voltak az orvosegyetemet végzett személyek (orvosdoktorok). A hirurgusok (sebészek) sebészeti beavatkozásokat végeztek: foghúzást, boncolást, gyógyították a törésekét, végtagcsonkításokat és sebkötözést. A sebészeknek ezen kívül a tapaszok és kenőcsök készítéséhez és a szüléshez is kellett érteniük. Gyógyszerész hiányában a sebész állította össze az orvosságot is.

A telepítést követő időben az orvosi ellátás igen hiányos volt. Egy orvosa volt Bajsának, Kishegyesnek, Szeghegynek és Feketehegynek. Ő láttá el szimbolikusan a falut. Gyakorlatilag rá nem is számíthattak a lakosok.

A kunkék színűre festett koporosó fenékdészka be volt lécezve és azon egy nádréteg volt. Nyáridőben a koporsó alá vödörben jeget tettek, és az áteresző nádréteg azt a célt szolgálta, hogy hütsék a már-már bomlani készülő hullát, mert kezdetben két napig is virasztottak. A jeget mély jégvermekből kapták, melyet telente a kenderáztatóból termeltek ki, amit a mészárosok szalmával bélélt vermekben tartottak. Ezzel a jéggel hüttötték nyáron a levágott jószág húsát is. Csak az 1860-as évektől temették már másnap a halottat. A kun hagyománynak tudjuk be, hogy sötétkék volt a gyázszsínük. Őseink koporsót kék vagy lila színűre festették. Ezt a hagyományt még akkor is megőrizték, amikor az ősi település, Kunhegyes már régen felhagyott a kékre festett koporsókkal. Eme szokás Feketehegyen 100 évvel túlélte az ottaniakat. Halál esetén az orvos nem jött ki konstatálni a halál bekövetkeztét. A presbitérium tagságából neveztek ki két személyt halottlátónak, az ő szerepük volt, hogy haláleset alkalmával megállapításak a halál bekövetkeztét, megadják a terminust, hogy mikor temethető el az elhunyt. Ók határozták meg a haláleset okát is. Legtöbbször az ő diagnózisuk az volt, hogy a halál oka ismeretlen, sínlődött, fene vagy nehéz nyavalva vitte el. A két halottlátogató a lelkésznel jelentést tett, hogy anyakönyvbe kerüljön a bejegyzés.

Az orvosdoktorok képzése sokáig csak latin nyelven történt és csak a Bécsben végzett orvosokat ismerték el. A sebészek mellett igen nagy

számban működtek diploma nélküli sebészek is, akik rendszerint borbélyok is voltak. Ők sok mindenent elsajátítottak. A hadseregen leginkább szanitéc-ként szolgáltak, sebeket kötözték. A borbélyok egyike-mási-ka sikeresen húzott fogat, vagy vágott eret.

Ilyen volt a helyi Maráz József borbély is. Az érvágó szerkezet és a foghúzásra szolgáló fogók a mai napig megmaradtak, és használatban voltak. A fogókat előbb pálinkával fertőtlenítették, de a páciens is kapott belőle – ez volt egyben az érzestelenítés is. Az érvágó szerkezetet leginkább a nyaki részre helyezték majd egy fel-

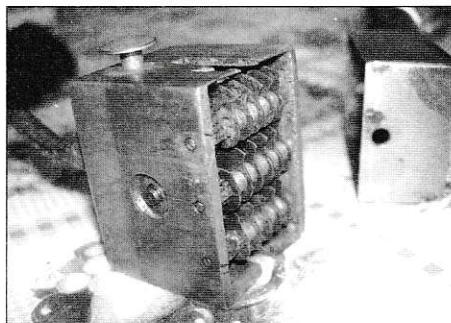

id. Maráz József borbély-felcser

Maráz József foghúzásra használt fogói

húzott rugó megnyomása után, több apró borotvaéles késecske ugrott ki, ami egy nem túl mély sebet ejtett a bőrön. Lassú vércsöpögés indult

Az érvágó készülék

meg, így csökkentve a páciens vérnyomását. A gyógykovácsoknak feladata volt a törések rögzítése, és a ficamok helyre rakása. Ezeket a feladatokat a mészárosok végezték különösebb fizettség nélkül.

A feketehegyiek igen nagy számban tartottak házi állatokat, azok számától és erőnlététtől függött a lakosok anyagi lehetősége is. A levágott jószágot eleinte nem az állatorvos, hanem ún. vágatási biztos ellenőrizte. Az elhullott állatokat a gyepmester szállította a dögtemetőbe.

A gyógyszerészek állították elő, gyűjtötték és tárolták a gyógyításra szánt szereket. Az orvosok felírták az anyagok összetételét, azok menyiségét, használáti utasításokkal látták el a napi adagokat, meghatároz-ták a gyógyszerbevételek időpontját.

Egy korabeli vény a kombinált porról:

*Rp /recipe=végy/
aminopyrini
phenacetini áā 0,20
barbitoni 0,10
coffeini 0,50
M.f. pulv.
Dent .tal. dos.
Nº XS: 3x1 pro dei*

Már a régi gyógyszerelőírások meghatározták, mit kell a gyógyszer-sznek a patikában tartania. A Taxa pharmaceutica tartalmazta a hivatalos gyógyításhoz használt gyógyszerálapanyagokat. Latin, valamint a

CATALOGI LAISTROMIA

ET

ES

TAXÆ

Medicamentorum
Officinalium.

PARS I.

DE

Nativis, Crudis, Simplicibus.

Sectio I.

Ex Regno Vegetabili.

§. I.

Aromata.

ÁRRA

A Patikabéli Orvos-
ságoknak.

ELSÖ RÉSZ.

A

Közönséges Materiákrol.

Elsö Tzikkely.

A Palánták Neméból
való Szerekrol.

§. I.

Fü - Szerfájok.

* Amomum	-	Uncia Semis.	Arabai Myrtbus-mag	-	Egy Lót.
* Anthophylli	-	-	Anya-méb Szeg-fü	-	-
* Cardamomum majus s. grana Paradisi.	-	-	Óreg Paradíson mag	-	-
* minus	-	-	Apro Paradísem mag	-	-
* Caryophylli	-	-	Szeg-fü	-	-
* Cassia caryophyllata	-	-	Szeg-fü Cassia	-	-
* lignea	-	-	Fa-béj Cassia	-	-
* Cinamomum	-	-	Fa-béj	-	-
* Coctus dulcis, seu Cinamom. alb.	-	-	Fejér Fa-béj, édes koftus	-	-
* amarus	-	-	Kéferú Koftus	-	-
* Crocus	-	-	Sáfrán	-	-
* Cubeba	-	-	Kubíom-mag	-	-
* Folium Indum, seu Malabachrum	-	-	Indiai Fa-Lévél	-	-
* Galanga major	-	-	Nagy Galanga Gyökér	-	-
* minor	-	-	Kifébb Galanga Gyökér	-	-
		Macis			Szere-

népi nyelven. Mivel Kúlnak és Szeghegynek már korábban volt gyógy-szertára, a feketehegyiek is szorgalmazták saját gyógyszertáruk megnyitását. 1890-ben a korabeli újság is tudósított róla:

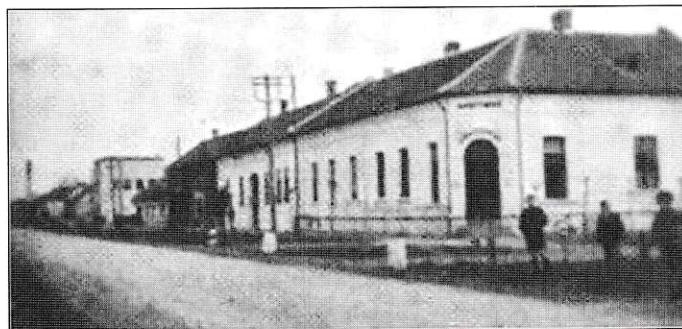
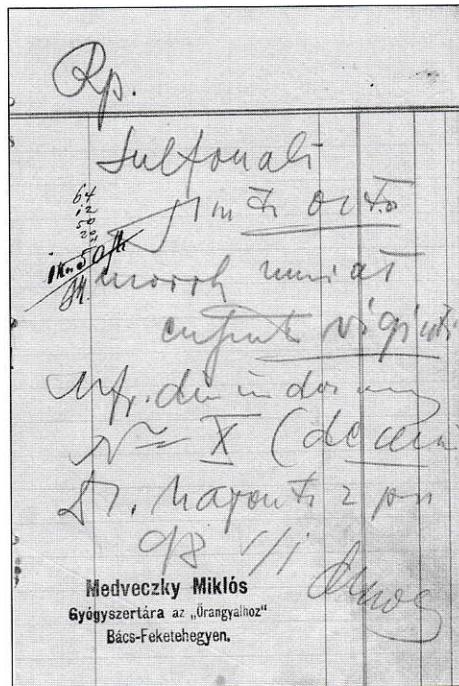
Gyógyszertár Feketehegyen. Mint értesülünk, Bács-Feketehegy község lakosságának egy régi óhaja teljeáll már legközelebb. Erek óta az az óhaja a feketehegyieknek, hogy a köz-ségükben gyógyaszertár állítassák fel. A gyógyaszertár felállítása immár a megalósulás stádiumában van. A megyei főorvos véleményezte a gyógyaszertár felállítását; az ügyet tárgyalta már a megyei közigazságügyi bizottság is és a tárgyalás eredményéhez képest a gyógyaszertár felállítását szintén véleményezte. A jövő közgyűlésen a dolog szönyegre kerül a mint az előjelekkel látható, bizonyára kedvező elintézet fog nyerni.

A kérelem hamar meghallgatásra talált, és 1901-ben megnyílt Feketehegyen is a patika. Az első feketehegyi gyógyszerész Medveky Miklós volt. Gyógyszertára „Az Örangyalhoz” nevet viselte. Eredeti recepje és a gyógyszerek alapanyagait tároló edények:

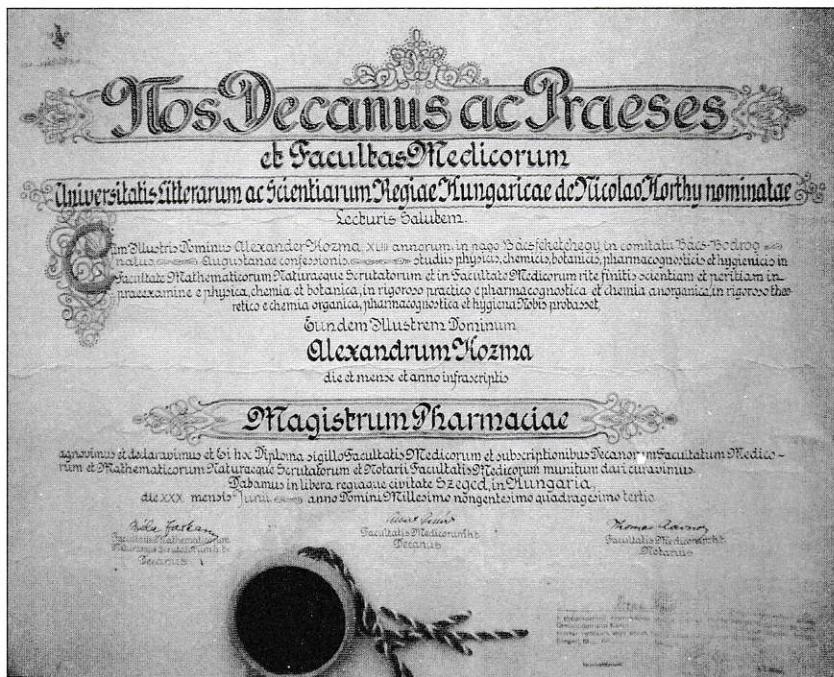
A gyógyszerész patikamérlegen mérte le a felírt anyagok súlyát, melyekből a porokat, szirupokat, kenőcsöket készítette. A korabeli patikákban lehetett kozmetikai szereket, kölnivizeket, illatosított kenceficéket, púdereket, hashajtót, gyertyákat kapni, sőt még patkánymérget is.

A gyógyszerészok sokoldalú tevékenységből kifolyólag a falu népével közvetlen kapcsolatban voltak. Sok esetben az emberek az orvost mellőzve jöttek és kaptak tanácsot, nem csak a maguk és családjaiak,

Feketehegy első gyógyszertára

hanem a beteg állataik gyógyításához is. A gyógyszertárat egy-egy család birtokolhatta, és szabadon el is adhatta. Azt azonban a törvény kikötötte, hogy a gyógyszertárat csak az vezethet, akinek gyógyszerészeti oklevele van. A feketehégyi Hauser Jakab 1904-ben gyógyszertárt nyit, amit 1944-ig vezethetett. A gyógyszertár bezárt, és 13 évig a falu lakói a környező településekre utaztak gyógyszereket beszerezni.

Bácsfeketehegyi Kozma Sándor gyógyszerészeti diplomája 1943-ból

A bábák is szorosan hozzátartoztak az egészségügyi személyzethez. Orvosok előtt kellett vizsgát tenniük jártasságukról. Munkájuk végzéséhez feltétel volt, hogy maguknak is előbb szülniük kellett. Külön cégtáblájuk volt a házukon. Az 1870-es években Schorné és Sósné volta bába. A bábák tevékenysége nem csak a szülésnél való segítkezésre korlátozódott, kiterjedt a mai értelemben vett anya- és csecsemővédelem egész területére. A halva született csecsemőket ők temették el.

Az asszonyok sokszor nagyobb bizalommal fordultak hozzájuk, mint az orvoshoz. Fizetségül egy-egy szülés vezetése után némi pénzt és kenyeres kaptak. A közelmúltig szokás volt, hogy keresztelőkor a keresztszülő és a bábaasszony vitték a gyermeket keresztelésre az Úr asztalához. A keresztelő után az ünnepi ebédnél a vendégek pénzt tettek az asztalra a két összeborított tányér közé a bábaasszony részére.

A 18. század második felében vidékünk egészségügyi szempontból nem volt éppen vonzó a telepesek számára. Szabályozatlan volt a Duna és a Tisza is. Feketehegyen vad, mocsaras területek is voltak. A sok szúnyog maláriát terjesztett, időnként éhínséget okozó sáskajárás is pusztított.

Külön problémát jelentetett a fiatalok egybekelése, még akkor is, amikor a szülők és a presbitérium engedélyével történt. Megesett, hogy a 12-14 éves lányt férjhez adták 14-16 éves ifjúhoz. Ezek így egybekeléssükkel vadzházasságban éltek, mivel a lelkész nem eskethette meg őket. Megtörténhetett azonban, hogy hivatalosan nagykorúsították őket.

Kisbaba fürdetése lavórban

A megszületett gyermekek 35-40%-a nem érte meg az egyéves kort. A korai férjhezmenetel, a szülés előtti, utáni nehéz fizikai munka, az egyoldalú, sokszor egészségtelen táplálkozás, mind hozzájárult ahhoz, hogy az érzékeny, és gyengén táplált csecsemő nehezen tudott ellenáll-

ni a betegségeknek. A csecsemő számára az anyatejen kívül kiegészítő táplálék nem igen volt, sőt időnként az anyatejjel is problémák adódtak. Megtörtént, hogy szoptató dajka tejére is szüksége volt a babának. Táplálékkiegészítésként abból adtak a babának, ami a felnőttek asztalára került: kenyér, szalonna, hús. Az anya megrágva, összekeverve nyállal, „megnyámmogta” a falatot, és azt adta a baba szájába táplálékul. A fözelékfélék és gyümölcsök jótékony hatása akkoriban még ismeretlen volt.

A csecsemőket kora ősztől késő tavaszig szabad levegő, napsugár nem érte. Befűtötték a banyakemencébe, és a kicsik legtöbb idejüket kénytelen-kelletlen a kemence mögötti kuckóban, a sutban töltötték. A napsugár jótékony hatását nélkülöző gyermek lába, amikor járni kezdett, a testsúlya alatt meggörbült. Ha fiúgyermekről volt szó, és lábai befelé hajlottak, azzal dicsekedtek a szülők, hogy jó huszár lesz belőle, mert megkapaszkodhat a nyereg nélküli lovpon. A szülők nem fordítottak nagy figyelmet e jelenségre. A gyermek tavaszi napoztatásának köszönhetően kiegyenesedett a lába.

Pár gyerek az utcán vagy az udvaron játszadozva, marékszámra ette a földet, vagy körmével kaparta és nyelte a meszet a falról. A vitaminhiány pótłása és az immunrendszer spontán kialakulásának folyamata volt ez. Akkor lehetett reménykedni abban, hogy a gyermek megéri a felnőtt, esetleg az öregkort is, amikor már betöltötte a 15-ik életévét.

A telepítés után településünk től északkeletrre, a Szeghegy felé eső libalegelőn, a németek lakta részen felépült a kór háza. Azokat az embereket, akik fertőző betegségben szenvédtek, a kór házába helyezték el. Ez a járványkórház pótolta a szegényházat, és ez volt az elaggott csa-

A valamikori kór háza és a boncház a verbászi út mentén

ládnélküliek otthona is. A beteget a hozzátartozói látták el élemmel, és csak akkor juthatott ki, ha meggyógyult. Az egészségessé nyilvánított visszatérhetett a családja körébe, halál esetén útja koporsóban a temetőbe vezetett. Mivel a kór háza a lakóházak közelében volt, 1820-ban a jegyző rendelete alapján lebontották. A következő évben a falu másik végén az óverbászi út mentén épült fel az új kórház. Az épület ma is látható.

Az újonnan épült létesítmény bútorzata 4 ágyból, 2 asztalból és 1 szekrényből állt. Az egy helyiségből álló boncház berendezését egy boncasztal és a boncoláshoz szükséges műszerek alkották. A későbbiekben, amikor a faluban már 2-3 orvos is tevékenykedett, e létesítménynek csökkent a szerepe a fertőző betegségek megállításában, azt a környéken létesült kórházak vették át. A boncházat ezután nem használták.

A 19-ik század 20-as éveiben vált lehetségesre, hogy lakosaink orvosi ellátása némileg javuljon. A szomszédos Szeghegy orvosának, Dr. Eberhard Birsingernek szolgálatát vehették igénybe a feketehegyiek. Önálló orvost Feketehegyi Szilágyi Gábor személyében nyert. Alig foglalta el szolgálati helyét, 1835-ben járványszerűen tört be a skorbut, melyben sokan meghaltak. A községen a következő évben a kolerának még tragikusabb következményei voltak. Ezután állandósult az orvos jelenléte, előbb Weber Károly, majd Jeddi György végezte az orvosi teendőket. 1863-tól Goldstein Izrael szeghegyi orvos, 1880-tól Grubi Reis doktor, majd Molnár József 1900-ig állt a feketehegyiek rendelkezésére. Utóbbi gózfertőtlénytől is vásároltatott a községgel a közigazságügyi állapotok javítása céljából.

Következzék egy kivonat Feketehegy község 1886-1891 közötti vagyonának leltárából, amelyek az orvosok műszereire vonatkoztak:

1 db szülfogó

1 db szülhorog /1886-ban szülgorognak írták/

1 db ütércsipesz

2 db érnyomó

1 db ruggyanta fecskendő

1 db kusztora

1 db egyenes olló

6 db sebészeti varrótű

Mindez a községi orvosnál volt.

Molnár Józsefet Scherer János követte, aki kieszközölte a községi vezetőknél, hogy 1904-ben ártézi kutat fúrjanak, az egészséges ivóvíz-ellátás érdekében.

Scherer mellett Ígl Ede dolgozott magánorvosként. Akkoriban veszélyes népbetegségnak számított a szem trachomás megbetegedése. A megyei körorvos számára állandóan jelentéseket kellett küldeni a himlő, kanyaró, trachoma és más ragályos betegségekről, azok községenkénti kezelési eredményeiről. Mivel községünkben is létezett bordélyház, a helyi orvosnak arról is jelentést kellett tennie.

A FEKETEHEGY KÖZSÉG SZERVEZKEDÉSI SZABÁLYRENDELETE

(Kiadva B. Topolyán 1899-ben)

Községi orvos teendői:

A községi orvos a községének orvosrendőri és orvostörvényszéki ügyeit végzi, melyek az 1876 évi előírásban fel vannak sorolva,

a község szegényeit ingyen, a vagyonosokat pedig a község által megállapított díj mellett orvosolja,

a községi és orvosrendőri szempontból felügyel a lelencekre, és a дажkaságba adottakra, úgyszintén a községi ápolás alatt levő elmekórosokra, hülyékre, siketnémákra és nyomorékokra,

a védhimlőoltást az országosan kiszabott díj mellett végzi,

a halottkémlelést szegényeknél ingyen, vagyonosaknál megszabott díj mellett teljesítik,

a község egészségügyi mozzanatait és változásait figyelemmel kísérőn, a felmerült káros hatányok elhárítása iránt javaslatot tesz,

az orvosrendőri vizsgálatokat és egyéb teendőket díjtalanul, az orvostörvényszéki munkálatokat pedig az illető bíróság felhívása folytán meghatározott díj mellett teljesítik,

az életmentési eljárásnál közreműködik,

eljár minden ügyekben, melyeket egyik vagy másik törvény illetőleg szabályrendelet reá bíz,

évnegyedenként egészségügyi jelentést tesz és minden előforduló közegészségüyet, valamint orvosrendőri és orvostörvényszéki vizsgálatokat azonnal és körtülményesen a közelelőljáróságnak tudomására hoz,

tisztán szakügyekben a járványorvossal közvetlenül érintkezik,

a községi előljáróság egyik tagjával együtt az éretlen gyümölcs s ártalmas szerek árulási tilalmának megtartása, úgy a kimért italok, hamisítatlan és ártatlan voltára felügyel,

köteles a hozzája bejelentett halottat – amennyiben a halottkémnyi teendőket is végzi – megvizsgálni s erről felvett vizsgálati jegyzőkönyvet haladéktalanul a községi előljáróságnak megküldeni. A halottkémlést az e tárgyban kiadott belügyminiszteri szabályrendelet értelmében teljesíti s rendkívüli haláleseteknél, valamint a ragályos járványban elhaltakra nézve megtéteti mindenon intézkedések foganatosítását, melyekre e tárgyban úgy a kormány valamint a megyei rendeletekben előírták,

nyilvános bordélyházakban elhelyezett kéjhölgyek egészégi állapotára felügyel, miért is azokat hetenként kétszer tüzetesen megvizsgálni tartozik.

Közösségi állatorvos teendői:

az állategészségügy – terén a keleti marhavész kiütésekor eljár az 1874 évi rendelet értelmében s 1875 évi utasítás megfelelő szakaszai, úgyszintén az 1859-ben kiadott járvány – rendszabály szerint,

mészárosok, hentesek és magánosok által levágandó marhákat, ser téseket és juhokat megszemlélí,

a kimérendő hús egészséges voltára lelküismeretesen felügyel,

a jó tenyészállatok megvétele és az állami mének megválasztásánál mint szakközeg közreműködik,

minden évben az egész marhaállományt legelőre hajtás előtt megvizsgálja, általában az egész állategészségügyet vezeti és az közvetlen felügyelete alatt áll.

Közösségi szülésznő:

a közösségi szülésznőnek kötelességében áll minden vagyontalan szülő nőnek dijitalamul, a vagyonusoknak pedig szabályrendeletileg megállapított díj mellett segélyt nyújtani, a betegtől segélyt idő előtt meg nem vonni, nehéz szülésekknél az orvos közreműködését igénybe venni,

közönséges használatba levő nedveken kívül újszülött gyermekeknek vagy anyuknak más bármiféle gyógyszert adni tilos,

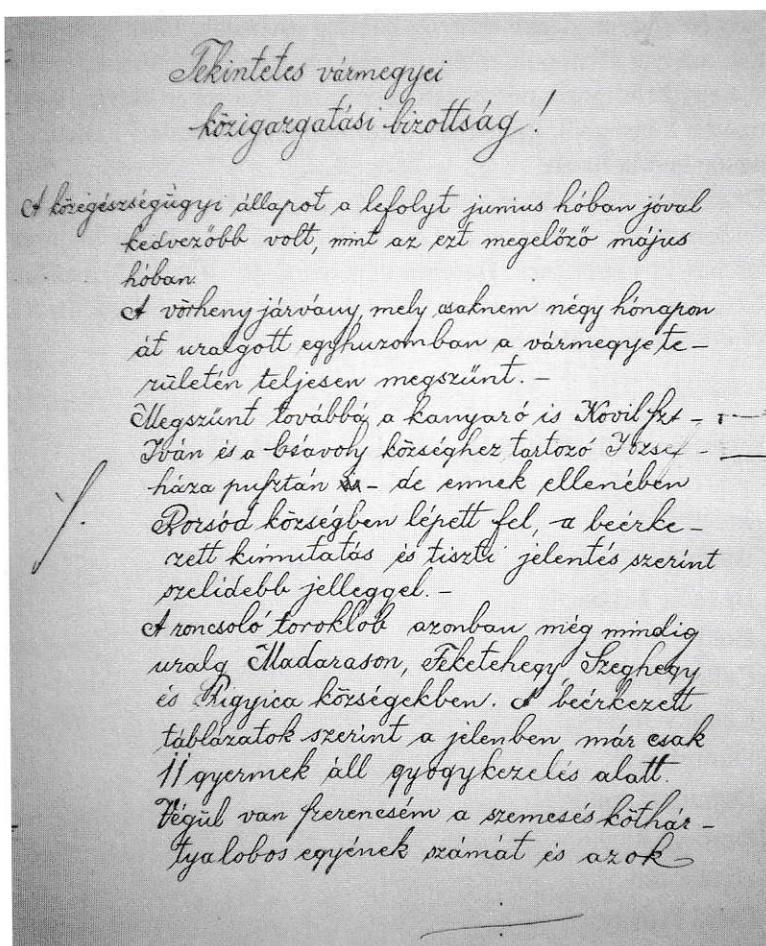
minden oly jelenség, mely netán magzatelhajtásra szolgáltat gyanút, tartozik a közösségi orvosnak azonnak bejelenteni,

kötelessége a férjtelent terhes nőkre netáni magzatelhajtás, gyermekkötél, vagy gyermekgyilkosság megakadályozása tekintetében felügyelni,

a szülésznő kötelessége minden szülést, melynél segítkezett, 24 óra alatt az anyakönyvezetésével megbízott hivatalnok tudomására hozni.

FEKETEHEGY KÖZSÉG ORVOSÁNAK A TRACHOMÁSOK GYÓGYKEZELÉSÉÉRT JÁRÓ DÍJAZÁS TÁRGYÁBAN

A községi orvos a községen levő trachomások gyógykezeléséért negyed évi előleges részletekben 100 forintot kap a községi pénztárból, oly határozott kikötéssel, azonban hogy ezen összeg csak akkor és addig lesszen fizetendő, míg legalább 25 trachomás szembeteg gyógykezelés alatt áll.

Jelentés a feketehegyi trachomáról

Feketehegy község 1899-ben 4214 lelket számlál.

A 20-ik század kezdetén gyakran váltották egymást a magánorvosok. Steinitz Károlyt Has Miklós követte. 1926-ban Steimetz Károly az orvosi rendelője számára még egy röntgentgépet is vásárolt. Korai halála és a falusi környezete akadályozta meg azt, hogy nem vált meszszefföldön ismert röntgenológussá. Utána Nárai Gyula doktor végzett magánpraktszist. Házában pár ágyas kórházat rendezett be, a sürgősebb operációkat el is végezte. Utána Dujmovics Antun lett a községi orvos. Idejében épült fel az orvosi lakás és rendelő. Köztisztelhetben álló semeleynek számított. Földet és tanyát is vásárolt. A háború szele 1941-ben megváltoztatta életét, és elköltözött a dalmát tengerpartra. Doktor Gidai Mihály Magyarországról érkezett községi orvosnak. 1945-ig tevékenykedett, magyar állampolgárként el kellett hagynia az új ország területét. A vele együtt dolgozó, német nemzetiségi dr. Pratscher Viktor 1944-ben távozott a községből. Ennek következményeként romlott Feketics falu egészségügyi helyzete.

Dr. Hartmann Miklós Szeghegyen praktizált, de 1958-ban ő is kivándorolt Németországba. Ezután Dr. Márton Sándor kishegyesi orvos járt ki Feketicsre. Hetente kétszer, 8 és 10 óra között rendelt a községházán. A szülőothon 1944 és 1963 között működött a mai helyi közösség épületében.

Közegészségügyben dolgozók névsora napjainkig:

ORVOSOK

Dr. Bissinger Ebenhard
Dr. Bonačić Nikola
Dr. Budislavljević Miloš
Dr. Celler Tibor
Dr. Cziráky József
Dr. Dimitrijević
Dr. Dujmović Antun
Dr. Đurović Ranko,
Dr. Dvoracska
Dr. Gidai Mihály
Dr. Goldstein Israel

Dr. Grubi Reis
Dr. Haas Nikolas
Dr. Hartmann Miklós
Dr. Hartmann Roland
Dr. Hecht Lipot
Dr. Ilg Ede
Dr. Jeddi Georg
Dr. Jovović Marina
Dr. Kléman Rózsa
Dr. Klet Géza
Dr. Klipa Danica
Dr. Krisztián Géza
Dr. Lépes Kazimir
Dr. Martinović Gönci Juliánna
Dr. Martinović Marko
Dr. Márton Sándor
Dr. Matković Vivijana
Dr. Merta Leona
Dr. Mihályfi Simić Margit
Dr. Molnár József
Dr. Molnár Leona
Dr. Nárai Gyula
Dr. Novaković Vera
Dr. Nyírádi Ildikó
Dr. Pratscher Viktor
Dr. Račmanj Andrija
Dr. Sarnyai Miklós
Dr. Scherer Johann
Dr. Steinib Karl
Dr. Steinmetz Karl
Dr. Szabó Erzsébet
Dr. Szilágyi Gábor
Dr. Tomašević Tanja
Dr. Weber Karl

FOGORVOSOK

Dr. Atanovski Dragomir – Bato
Dr. Bazsó Gábor
Dr. Boljanović Veroslava
Dr. Brezovszki Judit
Dr. Delić Hanja
Dr. Durović Hanja
Dr. Fehér Anna
Dr. Kósa Endre
Dr. Majlát József
Dr. Majlát József, id.
Dr. Medić Milanka
Dr. Milovanović /Batući/ Zoran
Dr. Nothof László 1975-1996
Dr. Pešić Lidia
Dr. Radic Andrija
Dr. Skotovski Tomo
Dr. Szilágyi Imre

GYÓGYSZERÉSZEK

Blagić Živorad
Fehér Etelka
Häußer Jakob
Kórízs József
Medvecky Miklós
Savanović Miodrag
Szolga Bálint
Vojcsena Mihály

ÁLLATORVOSOK

Dr. Fekete Csongor
Dr. Janković Dušan
Dr. Jochum Mathias
Dr. Jovičević Nebojša

Dr. Kološnjai Julian
Dr. Kovács Jenő
Dr. Patyerek Árpád
Dr. Peter Schmidt
Dr. Simonyi-Tunyogi Csapó Béla
Dr. Štrbac Dušan
Dr. Vajda István
Dr. Vasiljević Dušan
Dr. Viola Gyula
Dr. Vig Gyula

Pap Mihály 1904-ben kádfürdőt rendezett be a házánál, amelyet a lakosok fizetés ellenében használhattak. Welker Keresztély 1926-ban a gözmalomnál felszabaduló melegvizet hasznosította gőzfürdőjében.

Gutwein Jakab Feketics és Szekity között 1930-ban olimpiai méretű strand medencét ásatott, az úszni nem tudó gyermeket számára pedig egy kisebb medencét is. Ez a fürdő 1945-ig működött.

1963-ig, az új fürdő kiépítéséig, nyári forróságban a fiatalok a Barára járt fürödni a fogóhoz, mert ott volt a legmélyebb a víz. Itt tanultak meg úszni, itt edzették szervezetük ellenállóképességét.

Gutwein Jakab homokos strandja a tengerpartra emlékeztetett

A NÉPI GYÓGYÁSZAT HAGYATÉKA

Ősi népi gyógyszerkincsünk, a „materia medica”.

Fűben, fában van orvosság, tartja a néphit. A népgyógyászatban a gyógyszer sosinces készen, minden tenni kell érte, hogy elkészüljön. Ezeket a gyógyító elemeket a közelünkben is felfedezhetjük:

erdőben (gomba, fenyőgyanta, fagyal, tapló)
kaszálón (szamártövis)

A helyi tájmúzeumban található bádogdobozban különböző teafélék vannak immár több mint 50 éve becsomagolva. Tulajdonosa gyógyulását remélte az esetleges téli betegségek esetén

vízparton (nadály-pióca, béka)
gyümölcsös (meggyeszár, birsalma, szőlő, szilva)
pincében (bor, pálinka, rézeleje)
vegyeskereskedés (petróleum, timsó, gyertya, kékkő)
gyógyszertár (hipermangán, ammoniák, kénpor)
utak mente (útilapu, hárfsfa, útifű, kamilla)
veteményeskert (fokhagyma, torma, hagyma, céklarépa, celler,
petrezselyem)
méhes (méz, lépesmész, viasz, méhszúrás, méhpempő)
kutyaól (kutyaször, kutyaürülék, kutyazsír)
istálló (ló- és tehéntrágya, kecsketej, savó, kocsikenőcs)
virágoskert (fehér lilom, rozmarining, zsálya)
udvar (por, sár, mész, kút)
kamra (paprika, só, liszt, olaj, faggyú)
padlás (pókháló, kéménykorom)
emberi test (anyatej, nyál, vizelet)

A gyógynövények alkotják a népi gyógyszerek túlnyomó részét. Az átlagosnál gyakrabban alkalmazott gyógynövények: búza, csalán, farkasalma, fehérliiliom, feketeretek, tök, köménymag, keserűlapu, mákhéj, paradicsom, petrezselyem, sárgarépa, fokhagyma, vereshagyma, útifű, kamillavirág.

Átlagos alkalmazás: apró bojtörján, bodza, bab, cickafark, diófa, édesgyökér, ezerjófű, fehér gyömbér, fehér üröm, fodormenta, fűzfa, káposzta, krumpli, sóska, torma.

A néprajzi kiállításra 1974-ben igen sokan hoztak be Dianás üvegeket, bizonyítva széleskörű használatát

Számos gyógynövény kiérdezelte a „mindent gyógyító” jelzőt is. Feketehegyen szinte minden házban megtalálható volt a „lilijomos pájinka”. Eperpálinkába a liliom fehér szíromlevelét áztatták, a kelevények és vágott sebek fertőtenlítésére és begyógyulására használták. A boltban megvásárolható Diana sósborcseszt is nélkülözhetetlennek tartották a házi patikában.

A gyógynövények használatával kapcsolatban több fajta analógia létezik. Így a fehér virágú növények kiválasztása fehérfolyásra ajánlott. A piros bazsarózsa virágfürdőt vérfolyás esetére ajánlották. Egyik-másik gyógynövény a betegségekről kapta a nevét. Ilyen a sömörffű, köszvényffű, szélfű, tüdőffű, orbáncffű, fosóffű. Bizonyos gyűjtési feltételeket is be kellett tartani, mert különben hatástalan lett a gyógynövény. Csak bizonyos napszakokban, jeles napokon, pontos időpontban volt ajánlatos a begyűjtés. A számmisztikának is szerepe lehetett a sikeres gyógyításban. Nagyon fontos a meditatív lelkiallapot, hogy a beteget felkészítse a gyógyítás áhítatos vállalására, a beteg bizalmának megnyerése, aktív hozzáállása gyógyulásának pozitív kimenetelében. A betegek minden korban és időben hittek a csodák létezésében. Az ima, egy fajta meditációként, segélykérésként, a reményt táplálta. A természet gyógyító erejébe vetett hit napjainkig is érvényben van. Az orvosok segítenek, ajánlanak. A természet a gyógyítást megteszti, amíg megteheti. A természetes népi gyógymódokat végigkíséri elsősorban a verbális pszichoterápia. Mit tegyen, vagy mit ne tegyen a beteg gyógyulása érdekében. Az önszuggesztionnak nagy szerepe van a terápia sikereiben. Meggyőző kell, hogy legyen az ajánlott orvosságok hatása is, hogy hasson a betegre.

Visszatettszést kelt a „ganéterápia”, az ürülék, nyál, vizelet népi gyógyszerként való felhasználása. A 17-ik századig azonban a hivatalos orvoslás materija medicajának is elfogadott, szerves részét képezte. Az ürülék az esetek kisebb részében fertőzést is okozhatott, ám olyan baktériumokat is tartalmaz, amelyek anyagcsere termékei gátolják a kórokozók elszaporodását.

Számtalanszor megtörtént a mezőn kaszálás, kapálás közben, hogy vágott seb keletkezett. Ilyenkor csak az emberi vizelet volt kéznél, ami vel a friss sebet lemoshatták. Steril, legalább 12 féle vitamint tartalmaz: B1-, B2-, C-vitamint, uroflavint, nikotinsavat, vérszegénység elleni hatóanyagot, B12-t, nyomelemeket. A benne levő karbamid fertőtenlítő hatású, bakérium szaporodását gátoló anyag.

Úton-útfélen megtalálható az útifű minden két változata, antiszeptikus hatása köztudott. Ezt megnyálazva tapasztották a vérző sebre. A nyál-

ban levő lizozinnak baktériumról hatása van. Bekötötték a sebet, és az begyógyult. Magát a vizeletet belsőleg, vagy külsőleg alkalmazták. mindenféle sebet mostak vele. A pattanást, szemölcsöt, viszketést, allergiát, rüht, mérges légycsípést, rozsdás szeg szúrását, mellgyulladást, ótvart, szemgyulladást, gyomorfekélyt, hideglelést.

Reumára fizikoterápiás eljárásokat alkalmaztak: melegítést, bőrizgást, bedörzsölést. Ez a betegség bujkál az emberben, egyik izületről a másikra megy át, meséli a betegek. Javasolt gyógymód a kenés, bedörzsölés vizes ruhával, sósborsszesszel, pálinkával, szalmiáksival, denaturált szesszel, ecettel, terpentinnel, sós-kámforos-fokhagymás-tormás ecettel, rézelejével, kámforos pálinkával, szappanos-vizes-nyálas kénél. Ajánlott volt az agyagos iszapborítás is. Ilyenkor ecetes vagy vizes sárgaföldet raktak a fajó testrézsre.

A népi gyógyászat hagyatéka, az elődök által szerzett és tanult praktikák, az esetek többször kipróbált „sikeres” gyógyításával maradt fenn. A Kunhegyesen megtanult és megtartott gyógymódok elevenen éltek a betelepülők tudatában. Képzett orvosok hiányában felértékelődött a helyi gyógyítók tanácsa. Maga a néphit, a vallás, a mentalitás meghatározó jelleggel bírt. Ha írott, lejegyzett formában nem is maradtak meg ezekből az időkből a gyógyítás mikéntjei, az biztos, hogy a szájhagyomány nyomán tovább éltek. Mindig akadtak olyanok, akik ezeket átvették, sőt maguk is gyűjtötték hozzá újabbnál-újabb praktikákat, „recepteket”.

A népi gyógyítás módja nemrég még elevenen élt egyes helyi lakosok tudatában. Szívesen mesélték, mit mivel szoktak gyógyítani. Falunk zömmel még mindig református vallású, ebből kifolyólag az adatközlők szavaiból érződik, megelégedtek a gyógynövények természetes hatóanyagának jótékonyúságával, mellőzve a ráolvasást, a szentekhez való könyörgést a sikeres gyógyulás érdekében.

Bizonyos eljárások ma is megállják a helyüket a gyógyászatban, legalábbis nem ártalmasak a kezelt személyre nézve. A placebo-hatás esetenként hozzájárul a gyógyuláshoz. Adatközlőink elég sok gyógynövényt felismertek. Elmondták, hol találhatók, mikor kell őket begyűjteni, mely részük használható gyógyszerként, hogyan kell tárolni, és adott esetben, hogyan használhatók fel a betegségek gyógyítására. Egyesek a kertjükben előszeretettel termesztték, és családi körben fel is használták őket.

BETEGSÉGEK ÉS A NÉPI GYÓGYMÓDOK FEKETEHEGYEN

Szájpenész Enyhe kékköves oldatba mártott ruhadarabbal törölgették a nyelvet, illetve szájüreget. Az anya mellbimbóit is ezzel kenegették Szódabikarbónás vízzel kezelték.

Himlő A beteg szobafogságba került, a fertőzés lehetősége miatt igekeztek másoktól távoltartani. A ragályos beteget melegben tartották. Számítottak a többi csalátag megbetegedésére is. A beteget nem fürösztötték mindenkorra, míg át nem esett a himlön. Vigyáztak, hogy a szél 8 napig meg ne csapja. Törkölypálinkát adtak neki. Hipermangámos oldattal borogatták.

Kanyaró Nem nagyon tudtak vele mit kezdeni, a beteget melegen tartották.

Szamárköhögés Szamártejet, lótejet itattak a beteggel. Hársfavirág-teával, fokhagymás tejjel próbálták gyógyítani. A beteg gyerekeknek pörkolt cukrot, zsályateát adtak.

Sárgaság A szemfehérje besárgulásáról ismertek rá.

Tüdőbaj A beteggel mézet etettek. Tejébe fokhagymát tettek, azzal itatták. Avas szalonnát kellett ennie. Forró tejbe zsírt olvasztottak.

Fültőmirigygyulladás Vászonruhába sót meg korpát melegítettek, és azt kötötték a fül mögötti duzzanatra. Az este levett harisnyát csavarzták a nyaka köré.

Veszettség A veszett kutyaharapást gyógyítók őrizték titkukat. A harapott sebre a kutya farokszöréből vettek egy csomót, kettévágott babszemet tettek a sebre, és bekötötték. Kiss (Orvos) Sándor a veszettség ellen zöldség és zeller leveléből teát készített, a sebhelyet öblögették, ez sok beteget kigyógyított.

Kolera Füstölés, idegen embert nem engedtek a faluba. Az ivóvízet felforralták. Úgy tartották, aki egyszer ebből a betegségből meg-

gyógyult, még egyszer nem kaphatta meg a kolerát, ezértők temették a betegségen elhunytakat.

Malária A Bara kiöntései, mocsarai igen sokáig veszélyeztették a környék lakóit. Kinint adtak nekik.

Fejtetű A hajat petróleummal kenték be, és napokig a fejbőrön hagy-ták. A haj besűrűsödött, a tetű elpusztult. Kézzel egymás hajából szedték ki a tetűt és a serkét. Sűrű csontfésűvel fésülködtek, körömmel nyomták el a kifésült tetűket és serkéket. Hajukat zsírozták, ami szintén elpusztította a tetűt. Ecetes öblítéssel is próbálkoztak. Ecetbe mártott fésűvel fésülködtek

Bolha A ruhát fahamuba áztatták, mosták, fözték, vasalták. Az ágyba a lepedő alá diófalevelet vagy fehérürmöt tettek.

Bélparazita, féregirtás Köménymagot ettek sok fokhagymával. A diólevélből készült tea giliszta hajtóként szolgált gyerekeknek. Tökmag-héjat rágesáltak.

Elhízás A táplálék mennyiségét igyekeztek lecsökkenteni. Időnként hashajtókat alkalmaztak, édesgyökeret rágcsáltak.

Angolkór A gyenge csontú gyerekekkel összetört tojáshéjat etettek. A falról lekapart fehér meszet összetörve tették a gyerek ételébe. Napoztatták őket, csukamájolajat itattak velük.

Vérszegénység A sápadt, sovány gyereket vérszegénynek tartották. Kecsketejet itattak velük. Tojást ettek nyersen. A kemencében sült kenyér-héját rágták, vörös bort, csalánteát készítettek nekik. Ha jószágot vágtak, annak sült vérét ették, vallási okokból azonban „nem verték nagy dobra”.

Idegeség, nyugtalanság Az ideges embernek esténként derékig hideg vízben kellett megmosdania, az nyugtatónak hatott. Korán vacsorázta-ták, és csak könnyen emészthető táplálékot kapott. „Mivel nyugtalan gyermek voltam, emlékszik az egyik adatközlő, anyám a kút kávájáról verébszart kapart le, azt egy zsebkendőbe kötötte, és nekem egész délután rágnom kellett azt. Hogy izgágáskodásom megszünt-e, nem tudom.”

Fülfájás A fajós fülbe filfű nedvét csöpögötték. Ezt a kövirózsát több helyen is kertekben ápolták dísznövényként. Vajat tettek a fajós fülbe. Gözölték, párolták. Szikfűvet (kamilla) főztek, a páráját egy tölcseren keresztül a fajós fülbe vezették. Melegített sót kendőbe kötötték, a beteg a fajós fülével ráfeküdt.

Szemfájás A krumplit kétfelé vágták, és a fájó szemre tették. Ha a szem becsipásodott, akkor azt kamillateával borogatták. Éhnyállal kenegették.

Kancsalság Kamilla- és bodzavirágteával mosogatták a szemhéjat. A jó szemet bekötötték, hogy a beteg szem erősödjön.

Árpa a szemhéjon Leginkább magától is kifakadt, de ha megért az árpa, enyhén nyomkodva segítették kifakadni. Zsírozották. Kenyér alsó héjára rápisiltek, ezt tették az árpás szemre, ha nem akart kifakadni. Lisztes mézzel kezelték.

Csipásodás Nyállal feláztatták, fülzsírral kenték, meleg kamillateával borogatták.

Arcflekkedesre Oltott meszet készítettek, ha az leülepedett, vékony, fátyolos réteg képződött a tetején, abból merítve naponta többször kellett mosakodni.

Hóvakság Fekete kendővel kötötték be a beteg szemét, míg nem jött vissza a látása.

Orrvérzés A nyakszirtet hideg vizes ruhával borogatták. Az orrukat befoglották, a fejüköt hátra hajlították. Néha hagyták is, hogy valamennyi vér kifolyjon, és a vérnyomás csökkenjen. Egy kis rongyra citromlevet csöppentettek, azt a vérző orrlukba dugták fel.

Magas vérnyomás Fokhagymát ettek pirítós kenyérre kenve, vagy gerizdekbé nyelték le. Szokásban volt a nadályt (piócát) a magas vérnyomásban szenvedők különböző testrészeire helyezni. Miután teleszívta magukat vérrel, enyhe sózással leválasztották a bőr felületéről, kifejték belőle a vért, és dunsztos üvegbe tartották a következő alkalomig. Diófalevelet főztek teának. Zabteát is ajánlottak, amit szédülés esetén jónak tartottak idősebb korban is. A tarackgyökérből főtt tea vérnyomáscsökkenőként, valamint vizeletelhajtóként is ismert.

Agyvérzés, gutaütés Eret vágtak a betegen, a kifolyó vértől várták a beteg gyógyulását. Megtörtént, hogy a vérzés nem állt el, ilyenkor a sebet ki kellett égetni. Legtöbbször piócát raktak a beteg testére. Speciális érvágó szerkezetet is alkalmaztak erre a célra, főleg a borbélyok.

Vércukor Száraz babszárat főztek, ízesítés nélkül fogyasztották. Tarack gyökeréből főtt teát is ajánlottak. 2 dl vizet, 1 kanál mézet, 2 kanál almaecetet kellett elkeverni, és meginni, ha ingadozott a cukorszint.

Szívbaj Gyógyíthatatlan betegségnek tartották.

Visszeres láb A lábakat magasabbra tették. A boka dagadásra hidegvizes, ecetes ruhát tettek. Itt is szerepe volt a piócának vérszívásra. Fáslizták. Vadgesztenye reszelékből pépet készítettek, és azzal kezelték.

Torokfájás Gyapjúsállal csavarták be a torkot, hogy melegben legyen. Meleg korpát, meleg sót tettek egy harisnya szárába, vagy kendőbe, a beteg nyakára kötötték lazán. A fájós torkot, mandulát petróleumba már-tott tollal kenegették. Dunsztkötést tettek rá (alul száraz, felül vizes ruha). Enyhe hipermangános oldattal kellett gurgulázni naponta.

Gennyes mandulagyulladás Fakanállal a szájat kipeckelték, majd mutató ujjal kifakasztották a gennyes mandulát. Ujjal sót raktak a mandulára.

Homloküreg-gyulladás Tűzhely közelébe tették a homlokot, hogy az szívja ki a gyulladást.

Láz A lázás beteg minden két csuklójára, homlokára ecetes hidegvizes ruhát tettek, gyakran cseréltek. Pálalinkával átitatott kendőt is használtak.

Tüdőgyulladás Piócát tettek a beteg lapockája alá. Magas láz esetén a beteg mellére vizes borogatást tettek. Kisgyereket állottvizes lepedőbe csavarták. Kovászt tettek a talpára. Langyos tejsavóval itatták a gyermeket, és mosták le az alsó végtagjait.

Hörgőhurut Törkölypálinkát ittak reggelente. Vöröshagymatea pörkölt cukorral keverve, a jobb íz miatt.

Asztma Bodzapálinkát kellett inniuk.

Csömör, bezabálás Pápfűtea és szódabikarbóna szokott segíteni. Hányás kikényszerítése.

Rontás „Fokhagymafűzért tettek a bejáratit ajtó elő, illet láttam valahol, mondta egyik az adatközlő.”

Höguta Ha a határban ért valakit, akkor mislinget vágtak, és arra fektették, vagy a kocsi alá a hűvösbe helyezték.

Fogfájás A lukas, szuvas fogba pipamocsot tettek. Szalicillal vagy tömjénnel, sósborsszesszel tömték tele a rossz fogat. Pálalinkát vettek be a szájukba, és a fájós fogon tartották. Ha gyulladásban volt az íny, akkor kamillateával, zsályateával öblögették. Verébürüléket dugtak a lyukas fogba. Tehettek bele szegfűszemet vagy kékkörte kellett ráharapni. Ha a foghagymával való teletömés sem segített, akkor a borbély kihúzta a fájós fogat. Kisgyereknek, ha mozgott és fájt már a fogta, cérnát kötötték rá, és az ajtó kilincséhez rögzítették. Ha megrántották a kilincset, azzal a fog kiesett.

Gyomorfájás Szárított hársfavirágból, akácvirágból, valamint bodzavirágból teát készítettek azt itatták a beteggel. A fájós gyomorra melegített fedőt vagy melegített cserepet helyeztek. Az ürmöspálinka minden kéznel volt, és életek is vele. Faszenet megtörtek, korpával keverték, vizes oldatát megitatták a beteggel. Pattogatott kukoricát ettek. Menta- és kamillatea volt ajánlatos.

Gyomorfekély minden reggel ürmöspálinkát kellett inni éhgyomorra, valamint fehérürömből készült teát. A búzakorpát leforráztak, megsozták, megerjesztették, ha megsavanyodott, leszűrték, és annak levét itták. Orbáncfűtea.

Gyomorsülyedés Elszorították a beteg derekát, ezáltal fenntartották a beteg gyomrát. Ebéd után lefektették, hogy az étel ne húzza a gyomrát.

Menstruális görcsök Fodormentateát ajánlottak.

Epegörcs Katángkóró- és porcfűteát ittak, valamint fekete retket reszeltek le, és etettek a görcsben szenvedővel. A mentateát jónak tartották.

Aranyér Meleg kamillás fürdőt ajánlottak. A végbélnyílást akázmézzel és disznózsírral kenegették. Házi szappannal tisztán kellett tartani.

Székrekedés Éhgyomorra aludttejet itattak a beteggel. Ébredés után egy pohár meleg vizet kellett meginni, és egy evőkanál szilvalekvárt megenni. Szappankúpot helyeztek a végbélbe. Langyos, sós-olajos vizet, vagy ricinusolajat nyelettek a beteggel. Szalonnából vágtak egy csíkot, és azt a végbélbe dugták.

Savelégtelenség Befőzött paradicsomlé. Édes süteményre savanyú bort kellett inni.

Hasmenés Lósóskából erős teát főztek, pálinkát ittak. Vérfűből készült teát is ittak. A vadgesztenye belét megreszelték, mézzel keverve ették. Egy kiskanál kormot a kéményből kaparva nyeltek.

Diéta Nem ettek. Birsalmát enni, birsalma leveléből teát készíteni.

Vesebaj Orsóből főzött teát ittak, petrezselyem levelét ették.

Vérbaj, szifilisz Csalánba kellett meghemperegni.

Vesekőelhajtás A beteget szekérre ültették, a lovakat göröngyös úton hajtották, hogy rázkódás következetében a vesekő csússzon le, távozzon el. Egész borsot nyelettek a beteggel, tökmagot rágcsáltak.

Ótvar A kisgyerek fejét hurkaszírral kenték, míg fel nem pukkadt a var. Orbáncfű, körömvirágból készült zsír.

Mérges pattanás Sült hagymát tettek rá. Amikor a kelés megért, megsárgult, tiszta kendővel kinyomták. Az éretlen kelést nem volt szabad piszkálni, mert elmérgesedhetett. Az érett kelést addig nyomkodták, míg vér nem kezdett kijönni. A gyulladt felületre kettévágott paradicsomot kötöttek, hogy kiszívja a gennyet. Friss marhatrágyát is kötöttek rá. Nyúlhájjal kenegették. Krumplis téstát helyeztek rá.

Tályog A csúnya gennyesedést tüvel szúrták át, ollóval levágták. Az ollót és a tűt égő pálinka lángjában fertőtlenítették.

Vérhólyag Pokolfű levelét tették rá.

Hústövis Egymás arcából kinyomogatták, hogy a helye ne gyulladjon be, kölnivizzel dörzsölgették.

Szemölcs Lófarokból vett szörrel elköötték, pár nap múlva elszáradt, leesett.

Gennyes mandulagyulladás Fakanállal a szájat kipeckelték, majd mutató ujjal kifakasztották a gennyes mandulát. Ujjal sót raktak a mandulára.

Homloküreg-gyulladás Tűzhely közelébe tették a homlokot, hogy az szívja ki a gyulladást.

Láz A lázás beteg mindenktől csuklójára, homlokára ecetes hidegvizes ruhát tettek, gyakran cseréltek. Pálinkával átitatott kendőt is használtak.

Tüdőgyulladás Piócát tettek a beteg lapockája alá. Magas láz esetén a beteg mellére vizes borogatást tettek. Kisgyereket állottvizes lepedőbe csavarták. Kovászt tettek a talpára. Langyos tejsavával itatták a gyermeket, és mosták le az alsó végtagjait.

Hörgőhurut Törkölypálinkát ittak reggelente. Vöröshagymatea pörkölt cukorral keverve, a jobb íz miatt.

Asztma Bodzapálinkát kellett inniuk.

Csömör, bezabálás Pápafűtea és szódabikarbóna szokott segíteni. Hányás kikényszerítése.

Rontás „Fokhagymafűzért tettek a bejáratí ajtó elé, illet láttam valahol, mondta egyik az adatközlő.”

Höguta Ha a határban ért valakit, akkor mislinget vágtak, és arra fektették, vagy a kocsi alá a hűvösbe helyezték.

Fogfájás A lukas, szuvas fogba pipamocskat tettek. Szalicillal vagy tömjénnel, sósborsszesszel tömték tele a rossz fogat. Pálinkát vettek be a szájukba, és a fájós fogon tartották. Ha gyulladásban volt az íny, akkor kamillateával, zsályateával öblögették. Verébürléket dugtak a lyukas fogba. Tehettek bele szegfűszemet vagy kékköröket kellett ráharapni. Ha a foghagymával való teletömés sem segített, akkor a borbély kihúzta a fájós fogat. Kisgyereknek, ha mozgott és fájt már a fogá, cérnát kötötték rá, és az ajtó kilincséhez rögzítették. Ha megrántották a kilincset, azzal a fog kiesett.

Gyomorfájás Szárított hársfavirágból, akácvirágból, valamint bodzavirágból teát készítettek azt itatták a beteggel. A fájós gyomorra melegített fedőt vagy melegített cserepet helyeztek. Az ürmöspálinka minden kéznél volt, és életek is vele. Faszenet megtörtek, korlával keverték, vizes oldatát megitatták a beteggel. Pattogatott kukoricát ettek. Menta- és kamillatea volt ajánlatos.

Gyomorfekély minden reggel ürmöspálinkát kellett inni éhgyomorra, valamint fehérürömből készült teát. A búzakorpát leforráztak, megsozták, megerjesztették, ha megsavanyodott, leszürték, és annak levét itták. Orbáncfűtea.

Gyomorsülyedés Elszorították a beteg derekát, ezáltal fenntartották a beteg gyomrát. Ebéd után lefektették, hogy az étel ne húzza a gyomrát.

Menstruális görcsök Fodormentateát ajánlottak.

Epegörcs Katángkóró- és porcfűteát ittak, valamint fekete retket reszeltek le, és etettek a görcsben szenvedővel. A mentateát jónak tartották.

Aranyér Meleg kamillás fürdőt ajánlottak. A végbélnyílást akázmézzel és disznózsírral kenegették. Házi szappannal tisztán kellett tartani.

Székrekedés Éhgyomorra aludttejet itattak a beteggel. Ébredés után egy pohár meleg vizet kellett meginni, és egy evőkanál szilvalekvárt megenni. Szappankúpot helyeztek a végbélbe. Langyos, sós-olajos vizet, vagy ricinusolajat nyelettek a beteggel. Szalonnából vágtak egy csíkot, és azt a végbélbe dugták.

Savelégtelenség Befőzött paradicsomlé. Édes süteményre savanyú bort kellett inni.

Hasmenés Lósóskából erős teát főztek, pálinkát ittak. Vérfűből készült teát is ittak. A vadgesztenye belét megreszelték, mézzel keverve ették. Egy kiskanál kormot a kéményből kaparva nyeltek.

Diéta Nem ettek. Birsalmát enni, birsalma leveléből teát készíteni.

Vesebaj Orsóből főzött teát ittak, petrezselyem levelét ették.

Vérbaj, szifilisz Csalánba kellett meghemperegni.

Vesekőelhajtás A beteget szekérre ültették, a lovakat göröngyös úton hajtották, hogy rázkódás következetében a vesekő csússzon le, távozzon el. Egész borsot nyelettek a beteggel, tökmagot rágcsáltak.

Ótvar A kisgyerek fejét hurkaszírral kenték, míg fel nem pukkadt a var. Orbáncfű, körömvirágból készült zsír.

Mérges pattanás Sült hagymát tettek rá. Amikor a kelés megért, megsárgult, tiszta kendővel kinyomták. Az éretlen kelést nem volt szabad piszkálni, mert elmérgesedhetett. Az érett kelést addig nyomkodták, míg vér nem kezdett kijönni. A gyulladt felületre kettévágott paradicsomot kötöttek, hogy kiszívja a gennyet. Friss marhatrágyát is kötöttek rá. Nyúlhájjal kenegették. Krumplis téstát helyeztek rá.

Tályog A csúnya gennyesedést tüvel szúrták át, ollóval levágták. Az ollót és a tűt égő pálinka lángjában fertőtlenítették.

Vérhólyag Pokolfű levelét tették rá.

Hústövis Egymás arcából kinyomogatták, hogy a helye ne gyulladjon be, kölnivizzel dörzsölgették.

Szemölcs Lófarokból vett szörrel elköötték, pár nap múlva elszáradt, leesett.

Tyúkszem Kiáztatták, borotvával vagy késsel kivágták, vagy kiégették. Szalicilos zsírt tettek rá, és amikor a bőr megpuhult, a tövét kitépték. Sós savval kenegették. Égő gyufafejet nyomtak rá, és ez kiégetté.

Pikkelysömör Fűszeres és zsíros táplálkozásnak tudták be. Kénpont zsírral kevertek, azzal és birkafaggyúval kenegették.

Vizelethajtás Petrezselyem leveléből készült teát ittak, és borogatták a vízhólyagot.

Vízhólyagyulladás Petrezselyem leveléből készült ülőfürdőt vették. A megfőtt petrezselyemmel az altestet borogatták.

Magzatelhajtás A lány vagy asszony, aki nem akarta a terhességet megtartani, igyekezett nehéz tárgyat, például zsákokat emelgeti, abban a reményben hogy elmegy tőle a gyerek. Ugrálás a létra fokáról. Próbálkoztak pálinkaivással, forró vízbe üléssel. Ha egyik sem vált be, akkor szárított körisbogarat ettek porrá törve. Kötött, vagy horgolótű segítségével próbálták a terhességet megszakítani. Pálinkába áztatott tállyoggyökeret dugtak fel. Kinint ettek. Ezekről a praktikákról nem igen szerezték beszélni.

Mellgyulladás Szoptatós anyákkal többször is előfordult, hogy a mell gyulladásba került, majd gennyesedés is keletkezhetett. A mellet saját vizeletteset mosták. Bórvizes ruhával, kamillavirágból készülő főzettel borogatták. Friss káposztalevelet tettek rá.

Vérfolyás Magzatelhajtás, szakszerűten terhességmegszakítás következtében nagyfokú vérzés léphetett fel. Ezekre vérfüből készült teát itattak.

Pállott száj Fülzsírral kenték be a szájszegletet. Kékkővel dörzsölték be. Zsebkendőt húzogattak a két száj között. Állandóan törölgették a száj szélét.

Repedezett, kemény bőr A repedezett bőrt előbb vizeletteset lemoszták, majd faggyúval, vajjal, zsírral kenegették.

Repedt sarok Kocsikenőcsöt kentek rá. Birkafaggyúval kenegették. Lócitromot áztattak, abba tették a lábat.

Lábizzadás Gyakrabban mosták lábat. Hipermangánt raktak a vízbe. Formalinos vízbe léptek.

Korpás fej Hamulúggal mosták a fejet.

Hajhullás Áztatott kendervízzel mostak fejet, hajat. Spiritussal dörzsölték be a fejbőrt. Fokhagymát törtek össze porcelán mozsárban, megfőzték, azzal dörzsölték be a fejet.

Viszketegség Szódabikarbónás vízzel törölgették a bőrt. Ecetes vízzel borogatták, és éhnyállal kenegették.

Csípőizület gyulladása Különböző fürdőket ajánlottak, amelyekbe gyógyfüveket tettek.

Hát- és derékfájás A fájó derékre kovászos térsztát helyeztek. Kisebb gyerekkel megtapostatták a fájó derekat. Melegített cserepet tettek a beteg derekára. Az izzadásnak tulajdonítottak jelentőséget. Csalánnal veregették a fájós részeket. Melegített homokot, vagy sót tettek a fájós részekre.

Köszvény Csalánt, diófalevelet tettek a fürdővízbe, abban fürösztötték a beteget. Méhekkel csíppették meg magukat.

Ijedés Az ijedt gyerekkel vizet kortyolgattak.

Ájulás Cukros vizet öntötték az ájult szájába. Ecetes vízzel dörzsölték fel. Enyhén pofozták, hidegvízzel spricceltek az arcát. Ecetet szagoltattak vele.

Fejfájás Vizes ruhát tettek a fejre. Ecettel dörzsölték be a fejet.

Álmatlanság Lefekvés előtt sétáltatták, hogy fáradjon el, és aztán el tudjon aludni. Deréig hideg vízben mosakodtak. Mákhéjból főzött teát ajánlottak.

Hideglelés Saját vizeletét itatták vele. Izzasztották. Forralt bort kellett innia.

Köhögés Hársfatea mézzel ízesítve. Forró lábvizet vettek. Jól kiizzasztották. Kamillateával itatták. A kalapkúra is jónak bizonyult. Dunsztkötést kapott a nyakára és a mellére. Kámforos kenőccsel kenték a mellét.

Hasfájás Kisgyereknek fehérüröm-, vagy ánízsmagos teát adtak. Mákteával itatták. Köménymagteát kellett innia. A fájós hasra meleg cserepet, vászonban melegített sót raktak. Hagymateát jónak tartották köménymaggal. A köldökre kettévágott hagymát tettek, és rákötözték. Köpülyözés.

Popsi ápolása Kisbabák popsiját disznózsírral kenték be pirosodás esetén.

Étvágytalanság Savanyúságot ettek, fehérürmös pálinkát ittak, szódabikarbónás vizet ittak. Koplaltatták, hogy jól kiürüljön.

Daganatok Ólomecetes, hideg borogatást alkalmaztak.

Csuklás Megijesztették. Hideg vizet itattak vele, visszatartatták a levegő vételét. Kristálycukrot etették vele. Felemeltették az egyik kezét, a másikkal pedig befogatták az orrlukat.

Vágott seb Ecetet öntötték rá. Sóval hintették be. Falról kapartak rá meszet. Saját vizeletével mosták le a sebet. Birsalmalevelet vagy megnyálazott útifűt kötöttek rá.

Szúrt seb Ha szálka ment a bőrbe, egy tű segítségével vették ki, majd erősen nyomkodták, míg a piros vér nem serkent ki. Körömvirág-ból készült kenőccsel kezeltek.

Vérző seb Megnyálatott akácfa levelét tették rá. Leöntötték pálinkával, ecettel. Borotválkozás közben ejtett sebet timsóval dörzsölték be, hogy elálljon a vérzés. Az újszülött baba köldökére disznózsírt tettek.

Gennyes seb Pálinkával locsolták, mézzel és tojássárgájával kenegették. Pálinkába áztatott liliomot tettek a sebre.

Lábfejtörés Orrválladékot (taknyot) kentek rá.

Kézfeltörés Saját vizeletükkel gyógyították. Vigyáztak, hogy a bőrhólyag ne fakadjon ki, ha mégis megtörtént, szalonnát kötöttek rá.

Ínhúzódás Zsírral, olajjal masszározták, hájdarabbal, éhnyállal kenegették.

Ficam Értő, ügyes kezű emberek vállalkoztak a helyretételre. Egy hirtelen rántással helyre roppantották a csontokat. A megdagadt, lüktető ficam helyét ecettel borogatták.

Csonttörés Két léc közé tették az összeillesztett csontokat, hogy azok összeforranak.

Darázs- vagy méhcsípés Zöldségzöldjével dörzsölték be. Kiszíválták a szúrás helyét, hideg tárgyat tettek rá, nehogy feldagadjon. Sarat tettek a csípés helyére. Nyálazták.

Gyomormérgezés Tejet itattak a beteggel. Ujjukat ledugva a torukkon kiváltották a hányást, így szabadultak meg a mérgező anyagtól.

Égés Sótlan disznózsírral, olajjal vagy tojásfehérjével kenték be. Tejföllel kenegették az égett felületet, ezt napfelsütéskor is alkalmazták

Fagyás Forró, olajos ruhába göngyölték a fagyos lábat. Váltakozva hideg és meleg vízbe tették. Petróleummal kenegették.

Színuszgyulladás Bort forralni, annak párlatát beszívni. A beteg fejét letakarták, az arcát, száját, orrát gózolték kamillatea-főzettel.

A feketehegyi lakosok jószágait is különböző betegségek környékezték meg:

Bezabálás Oltott mészre vizet öntötték, leülepedés után annak a tetején képződő réteget leszedték, az állat száját kifeszítették, és kortyonként beleöntötték. Jártatták az ilyen jószágot.

Rüh Képport disznózsírral keverték össze, és azzal kenték a bőrét.

Hasmenés Sóska levelet kaptak, és egy lapát feketeföldet, vagy csonthéjas gyümölcs magvából készült faszenet. Birsalma leveléből főzetet készítettek.

Láz Paradicsomlevet öntötték a szájába.

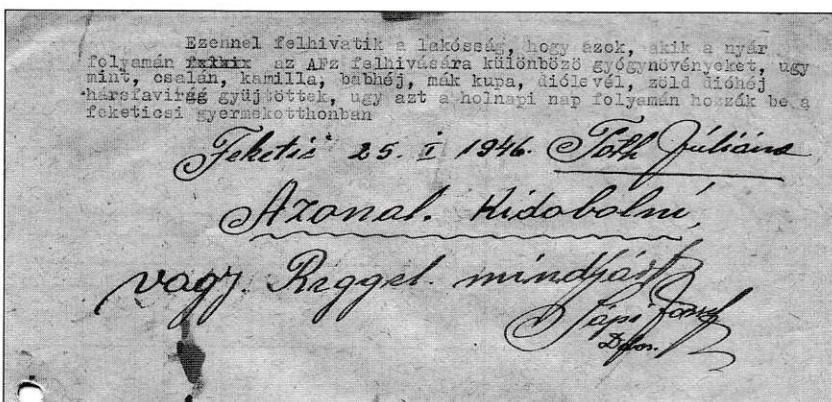
Felfúvódás Kiszúrták a jószág oldalát náddal a megfelelő helyen, és azon kijött a benne levő szél.

Kullancs Bezsírozották, és rövid idő múlva kitekerték az óra járásával ellentétes irányban.

Száj és körömfájás Kékköves ronggyal mosták a jószág száját. Zsírszódával fertőtlenítették a bejáratokat.

Tyúktetű Pernyét raktak az ólba, hogy benne megfürödjenek a baromfik. Diófalevelet szórtak az alomba.

Szürkehályog a lovagnál Üveget törtek mozsárban porrá, azt szorták az állat szemébe. Ahogy az pislogott, szétnyomta a nemkívánatos hártyt.

1946-ban a gyógynövények gyűjtését központilag szervezték meg a gyógyszerellátás nehézkes volta miatt

ELHALÁLOZÁSOK OKAI

A halotti anyakönyvekben az elhalálozott személyes adatain kívül, a halál okairól találunk megjegyzéseket. Ezekből az adatokból tudunk meg legtöbbet a feketehegyi lakosok egészségügyi állapotáról a letelepülés utáni első száz évben.

Kezdetben inkább a betegségeiket, azaz a halál okát csak a látottak alapján írták be az anyakönyvbe: dagadozás, görcs, hideglelés, kelevény, nehéznyaválya, nehézség, nyavalya, rágás, sinlett, sinlődött, vízibetegség. A halotti anyakönyvben 1828-tól 1850-ig név szerint vannak feltüntetve a „halott visgálók”. Őket a presbitérium nevezve ki minden szakértelem nélkül.

1850-ben már egy-egy bejegyzsnél megjelenik az orvos neve, aki a halál beálltát megállapította. A későbbiekben nincs bejegyzés arról, hogy ki volt jelen a halál tényének megállapításakor. A bejegyzett okok megnevezésénél már a betegségeket az elnevezések szerint írták be leginkább latinul, bizonyítva, hogy a korabeli tudással rendelkező orvos is jelen volt a helyszínen.

A táblázat az 1785-től 1885-ig terjedő időszakot öleli fel a halotti anyakkönyvek adatai alapján:

Halál okának magyar vagy latin elnevezése	Megjegyzés	Elhalálozottak azonos betegségen 1785-1885-ig
sínlés, sínlődés, sinlődőzés, sinlődőzött, hosszas sinlődés	elerőtlenedéssel, legyengüléssel járó állapot, többnyire tbc	1167
hurut		1071
kelevény	börgyulladás, furunkulus, tályog	734
convulsio, görcs	újszülütteknél	716
szárazbetegség	elerőtlenedéssel, legyengüléssel járó állapot, többnyire tbc	585
himlő		477
nehéznyavalya	főleg újszülötteknél	338
nehézség		285
halva lett, halva született		279
dagadozás		267
phthisis, phthisis pulmonum, tüdögümösödés, aszály, gümőkór, tüdőszorvadás, tüdögümőkór, gyermekaszály	tuberkulozis, tbc	249
febris, hideglelés	bármilyen magas lázzal járó betegség, lehet malária is	230
atropia, sorvadás	bármi hosszantartó, erőtlenedéssel, fogyással járó betegség, többnyire tbc	228

cholera, kolera		227
diphtheria, torokgyík		198
hydrops, vizibetegség	ödémásodás, többnyre szív-, esetleg vese- vagy májelégtelenség tüneteként	186
veleszületett gyengeség	kisbabák	166
typhus, forró ínláz	tífusz vagy más heves lázzal járó betegség	156
debilitas, aggkór, marasmus senilis, öregség, öregkori végelgyengülés	öregkori végelgyengülés	151
encephalitis, agyvelőgyulladás		111
morbili, veres himlő, kanyaró		84
rágás		84
vízkór(ság)	ödémásodás, többnyre szív-, esetleg vese- vagy májelégtelenség tüneteként	83
idéltlen, időtlen	koraszülött, éretlen csecsemő	78
variola, hólyagos himlő	himlő	77
apoplexia tacta, szélhűdés, szélültés	agyvérzés, agytrombózis, agyi infarktus, stroke	76
febris petechialis, patécs	lázzal és kiütéssel járó járványos betegség, pl. pestis, himlő, skarlát, tífusz	74
ráng-görcs		65
aszkór	nagyfokú legyengüléssel, lesoványodással járó betegségek, sokszor tbc	64

angina, koszorúér-szükület		62
köhögés		61
dissenteria, vérhas	dizentéria	58
icterus, sárgaság	sárgaság újszülöttnél	58
fulladozás		55
hectica, tüdőbaj		54
epilepsia, nyavalystörés	epilepszia	53
inflamatio pulmonum, tüdőlob	tüdőgyulladás	51
	öregkorú végelgyengülés	45
nyilalás, nyilamlás		44
forró betegség, forró láz, forróság, forró nyavalyság		42
anthrax, pokolvar	lépfene	41
febris perniciosa, vészes vérszegénység		40
tussis convulsiva, szamárhurut, hökhurut	szamárköhögés	40
hydrothorax, mellhártyavízgyűlem		39
partus difficile, nehéz szülés, gyermekszülés		34
typhus pulmonum		34
bélhurutos		33
hirtelen halállal		33
pneumonia, tüdőgyulladás		32
erőtlenség		31
eclampsia febrilis, lázgörcs		30
sú, süly, süjj, súly	szifilisz vagy valami rosszindulatú bőrdaganat	29

torokdagadás		28
tetanus, farkasgórcs		24
torokfájás		23
hasmenés		21
paralysis pulmonum		21
dentitio difficilis, nehéz fogazás		20
scrophulosis, görtvélykór	nyaki mirígyek megduzzadása	20
apoplexia cerebri, apoplexia, agyhűdés, agyszélhűdés	agyvérzés, agytrombózis, agyi infarktus, stroke	19
febris puerperalis, gyerekágyni láz		18
malaria, forró hideg, váltóláz	malária vagy más lázas betegség	18
gangrena, üszök	szövetelhalás	16
köszvény		16
tüdőléragr.		16
enteritis, bélgyulladás		15
mesenteritis, bélfordorgyulladás		15
scarlatina, vörheny, skarlát		14
bélfájás		13
fene		13
lágy agykérlob		13
nyavalya		12
szívbaj		12
fekély		11
hasrágás		11
hepatitis, májgyulladás		11
tiphus cerebralis		11

trismus, merevgörcs	rágóizomgörcs, valószínűleg tetanusz fertőzés következtében	11
anasarca, bőrvízkór		10
nem szopott		10
elgyengülés		9
hagymáz		9
aszkór	kiszárad a beteg	8
bélgörcs		8
ismeretlen		8
náthahurut		8
pestis bubonica,		8
guga		8
tüdővizenyő		8
abcessus, tályog, gennyes góć		7
agyvelőgyulladás		7
derme és állgörcs		7
hydrocephalitis, agyvízkór, vízfejűség		7
paralysis, bénulás, hűdés		7
száraz nyavalya		7
fejfajás, főfajás		6
hurutos tüdőlob		6
pyaemia	vér gennyes fertőzése	6
cancer, rák		6
scharlah		6
sullyos nyavalya		6
szívszorulás		6
tsattogzás		6
erysipelas, orbánc	orbánc	5

gyomorgörts		5
hártyás gégelob		5
ijedés		5
metritis		5
oedema pulmorum		5
pleuritis	nyilaló, szúró mellkasi fájdalommal járó betegség pl. mellhártyagyulladás	5
rothasztó hideg		5
tüdőrothadás		5
typhus abdominalis, hagymáz	hastífusz	5
vérfolyás		5
bélgyulladás		4
béllob		4
caries		4
daganat		4
entero phthisis		4
epehidége		4
epeláz		4
fültömirigyból		4
kanyaró		4
suffocation	megfulladt	4
sujos betegség		4
malaria, váltoláz		4
agydag.		3
agylob		3
bright-kór	vesegyulladás	3
bronchitis, hörglob	hörgħurut, hörgőgyulladás	3
cachexia, senyvedés	betegség okozta súly és izomtömegvesztés, többnyire tbc miatt	3

commotio cerebri, agyrázkódás		3
elerőtlenedés		3
febris biliosa, epehideg	hányással járó lázas betegség, legtöbbször akut gyomorhurut v. tífusz	3
gyomorbélhurut		3
gyomorrák		3
hasi hagymáz		3
idült bélhurut		3
korgyengülés		3
nem életerevaló		3
nyomorék volt		3
rothasztó láz		3
tödő és bélgümő		3
tsendes halál		3
tüszős béllob		3
veselob		3
absessus, talyog, kelés		2
agykérlob		2
apoplexia cordis, szívszélhűdés	hirtelen szívmegállás	2
arthritis, izületi gyulladás		2
bél menés		2
belső nyavalya		2
csattogzás és daganat		2
epesár		2
fakadozik		2
gyomorfájás		2
gyomorrágás		2
hányás gyomorrágás		2

hashártyalob		2
idegláz	tifusz vagy más heves lázzal és pszichés tünetekkel járó betegség	2
idegláz		2
inhideg		2
Íz	valamilyen szájbetegség, valószínűleg skorbut	2
kelés		2
kolika		2
lábfolyás		2
májrák		2
mellhártyalob		2
meningitis, agybúroklob	agyhártyagyulladás	2
roszsz nyavalya		2
scorbut		2
skarlát		2
szorulás		2
szövetközötti májlob és vizkór		2
torokgyulladás		2
tüdőhurut		2
tüdőrothatás		2
agybaj		1
agylágyulás		1
agyrázkódás		1
agyzúzódás		1
ajakrák		1
ájulás		1
álhártyás torok és gégelob		1
áll alatti mirigylob		1
bélüsög		1

bélmenés		1
bélrothadás		1
belso kelevény		1
bennszorult sérv		1
betegség		1
bő vérűség		1
bubor pamphilus		1
bür rothadás		1
csúz		1
elfonnyadt		1
elmehabarodás		1
elszáradt		1
emlőrák		1
epe hideglelés týphusszal		1
epeömlés epeszakadás miatt		1
érző inas hideglelés		1
evvérűség szülés után		1
febris hectica, tüdöláz	tbc-vel járó láz	1
fehérvérűség		1
fél nyelvvel született		1
frász		1
golyvák		1
apoplexia nervosagutaütés		1
gümő és vízkór		1
gümös tüdővész		1
halva találtatott reggel		1
hasnyállóból, idölt bélhurut		1
ascites, hasvízkór		1
heveny bélhurut		1
heveny gyomorbélhurut		1
hideglelés és vérhas		1

hólyagos pokolvar		1
húsdaganat a nyakon		1
idült gerinagylob		1
izületköri tályog		1
két gugája fujtotta meg		1
közszöveti üszkösödés		1
lába dagadt		1
lábfájás és pokolvar		1
lassú idegláz		1
májlob		1
májsorvadás		1
méhlob		1
méhrák		1
mejjgyulladás		1
mellguta		1
melyszorulás		1
melybeli sorvadás		1
melyfájás		1
mellybeli betegség		1
orbántz		1
pertussis, szamárköhögés		1
pofaüszög /:noma:/		1
rabies, víziszony	veszettség	1
romlás		1
rothadás		1
rothasztó hideg		1
seb		1
száraz láz		1
száraz sinlödés		1
száraz hectica		1
száraz köszvény		1
szél szorulás, rágás		1

szivbelhártyalob		1
szülés közbeni ráng-görcs		1
szülés után alighogy megkereszeteltetett, meghalt		1
szülés után mindenki meghalt		1
szüléstől fogva nyomorék		1
születéstől fogva sinlett		1
torzsziült /:fél fejjel:/		1
torzsziült, koraszülött		1
tsendes nyavalya		1
csuklás		1
tüdő és gégehurut		1
tüdönyillamlás vagy gyulladás		1
tüdőüszög		1
túszóslob		1
végbélrák		1
végelgyengülés		1
vér veszeség		1
vérbe		1
vérguta /:apolexia:/		1
vérторлодás		1
világtalan		1
villám		1
vizeletdugulás		1

semmi sincs beírva	volt időszak amikor nem írták be a halál okát, v. halál oka ismeretlen	1061
--------------------	---	------

Szerencsétlenségek	vízbe fulladt	16
	kútba fúladt	11
	malomkerék összetörte	9
	égési sebek	7
	ijedés	5
	kotsi törte öszve	5
	ló rugta meg	5
	delirium tremens potatorum	3
	megfulladt	3
	föld rájok szakadt Hegyesen	2
	le esés á padlásról	2
	megégett	2
	verembe esett	2
	agyontlövetett	1
	az annya agyonnyomta	1
	az ég tsapásától megrend.	1
	borivás	1
	böltsőből kiesvén megholt	1
	désába fült	1
	eb marása	1
	égi tűz	1
	elgázoltatott	1
	esés	1
	fal agyonnyomta	1
	feldűlésből kapta á halálos nyavalýát	1
	forró ételt magára rántotta	1
	forró víz reá ömlött	1

	földomlás általi belső sérülés	1
	kő ütötte	1
	meg holt á kasza á sarkát le vágván	1
	meg holt á ló szekér el taposván	1
	megfagyott	1
	mégszakadt	1
	ménkű ütötte meg	1
	nyaka kitört	1
	szekér feldülése	1
	szerencsétlenség	1
	véletlen	1
	véletlen esemény következett be	1
	véletlen halállal	1
	verembe fult	1

Öngyilkosság	idegen ember magát egy feketehegyi kertben felakasztotta áthaladva a helységen	1
	öngyilkosság	1
	felakasztatott	1

1848-49-es események áldozatai	becsei úton szerb fegyver által	3
	Sz.Tamási ostromnál lelűvettetett	1
	fegyver által /a faluban maradt idős lakosok 1949 jan./	24

	Sz.Tamási rátzok borzasztó kegyetlenséggel megölték-sütögettés, lövés láttkolt s fej nélkül találtatott	1
	szerbek lötték agyon	1

Gyilkosságok	agyonlövetés / nagylányokat valószínű féltékenységből/	3
	agonverték	1
	főbeverés következetben / agonverés/	1
	szerentsétlen két testvér együtt öletett meg s találtatott otan kegyetlenséggel	1
	szőlöközöt agyonverve találtatott	1
	verés	1
	erőszakos halál	2
	fejbeli támadás	1
	fia ütötte agyon	1
	megfojtatott	1
	meggyilkolták	4
	támadás és seb	1
	testi sérelem miatt	1
	támadás a nyakán	1
	forró vízbe ölte meg	1
	főbe ütötték	1
	szúrás	1

Bírósági kivégzés feketehegyi lakoson	felakasztatott	1
--	----------------	---

ADATKÖZLŐK

Bácsi András, 89 éves
Bácsi Judith, 85 éves
Bojtos Zsuzsánna, 65 éves
Dorogi Juliánna, 71 éves
Fehér Etelka, 52 éves
Heilerné Tóth Mária, 78 éves
id. Pápai János, 92 éves
Kórizs Erzsébet, 76 éves
Kórizs Etelka, 59 éves
Kórizs Kis Julianna, 61 éves
Kovács Lajos, 92 éves
Molnár Benjámin, 74 éves
Molnár Juliánna, 67 éves
Palcsók Erzsébet, 72 éves
Szabó József, 80 éves
Tolnai Julianna, 68 éves
Tolnai Lajos, 72 éves
Tóth Mária, 86 éves
Vajda Sára, 85 éves
Végh Judit, 54 éves

IRODALOM

Dr. Dienes Erzsébet *Népi gyógyászat Kunhegyesen*. Néprajzi dolgozatok, 1986.

Sárközi Ferenc *A múltból merítettem I., II., III.* Forum, 2009, 2010, 2011.

Dr. Balla Ferenc–Dr. Hegedűs Antal *Az egészség szolgálatában*. Forum, 1990.

Dr. Kálmán Enikő: *Népi gyógyítás a Tiszaháton*. Nyíregyháza, 1990.

Sárközi Ferenc–Sárándi István–Kórizs Józef *Református halotti és temetkezési szokások Feketicsen*

1785-1995-ig. Grafotip, 1998.

Bácsfeketehegy község szervezkedési szabályrendelete, B. Topolyán 1899.

Dr. Bauer József *Fő az egészség*. Novi Szád, 1939.

Taxa pharmaceutica posoniensis, Justi Joannis Torkos anno MDCCXLV.

Dr. Pratscher Viktor *Die Deutschen der Gemeinde Feketić-Feketitsch*, Novi Vrbas, 1936.

Feketehegyi születési és halotti anyakönyvek 1785-1885.

UTÓSZÓ

A Körképek *Feketehegyről* a tizenhatodik helytörténeti kiadvány, amely az elmúlt tizennyolc évben kísérletet tesz arra, hogy az utókor számára nyomot hagyjon a Bácsfeketehegyet 1785-ben újratelepítő kun származású magyarok, és a velük, hosszabb-rövidebb ideje együtt élő más népek életéről.

Az elmúlt idők minden napjaiból kiragadott részletek megörökítésével Kórízs József és Sárközi Ottilia bácsfeketehegyi helytörténészek, dokumentumok és adatközlőktől begyűjtött információk ötvözésével emléket állítanak egy ma már nem létező világnak.

A könyv szerzői, mai szemmel nézve, gyakran hihetetlennek tűnő dolgokról számolnak be a minden elők útján eltávozott nemzedékek, őseink életkörülményeiről.

A kiadványt mindenek figyelmébe ajánlom, akik erőt kívánnak meríteni a minden nap gondok könnyebb elviseléséhez, az örömmel esélyét magukban hordozó élethelyzetek vállalásához és megéléséhez.

Remélem, közösségeinkben továbbra is lesz akarat és lehetőség újabb, rólunk szóló kiadványok megjelentetéséhez, hiszen a mai modern adathordozók világában is még mindig helyéervalónak tűnik az állítás, hogy bizonyosan csak a papírra vetett dolgok történtek meg veünk, valamint az előttünk élt és az utánunk jövő nemzedékek mindenekkel.

Bácsfeketehegy, 2015 márciusa

Pál Károly

TARTALOM

Életfeltételek az új településen	7
A lakóházak	8
Higiénia	13
Kutak	18
Életmód, táplálkozási szokások	23
Körképek Feketehegyről	31
Népegészségügy	39
A népi gyógyászat hagyatéka	60
Betegségek és a népi gyógymódok Feketehegen	64
Elhalálozások okai	73
Adatközlök	88
Irodalom	90

Kórízs József – Sárközi Ottília

KÓRKÉPEK FEKETEHEGYRŐL

Grafoprodukt
Szabadka
2015

A kiadásért felel Özvegy Károly igazgató

Recenzens: Pál Károly

Nyomdai előkészítés: y projects

Fedőlapterv és tördelés: Göncöl Róbert

Példányszám: 300

Készült a Grafoprodukt Nyomdában Szabadkán, 2015-ben

ISBN 978-86-88073-39-4

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

908(497.113 Feketić)

KÓRIZS, József, 1949-

Körképek Feketehegyről / Kórízs József, Sárközi Ottilia.
- Szabadka : Garfoprodukt, 2015 (Szabadkán : Grafoprodukt).
- 91 str. : ilustr. ; 23 cm

Tiraž 300. - Str. 91: Utószó / Pál Károly.

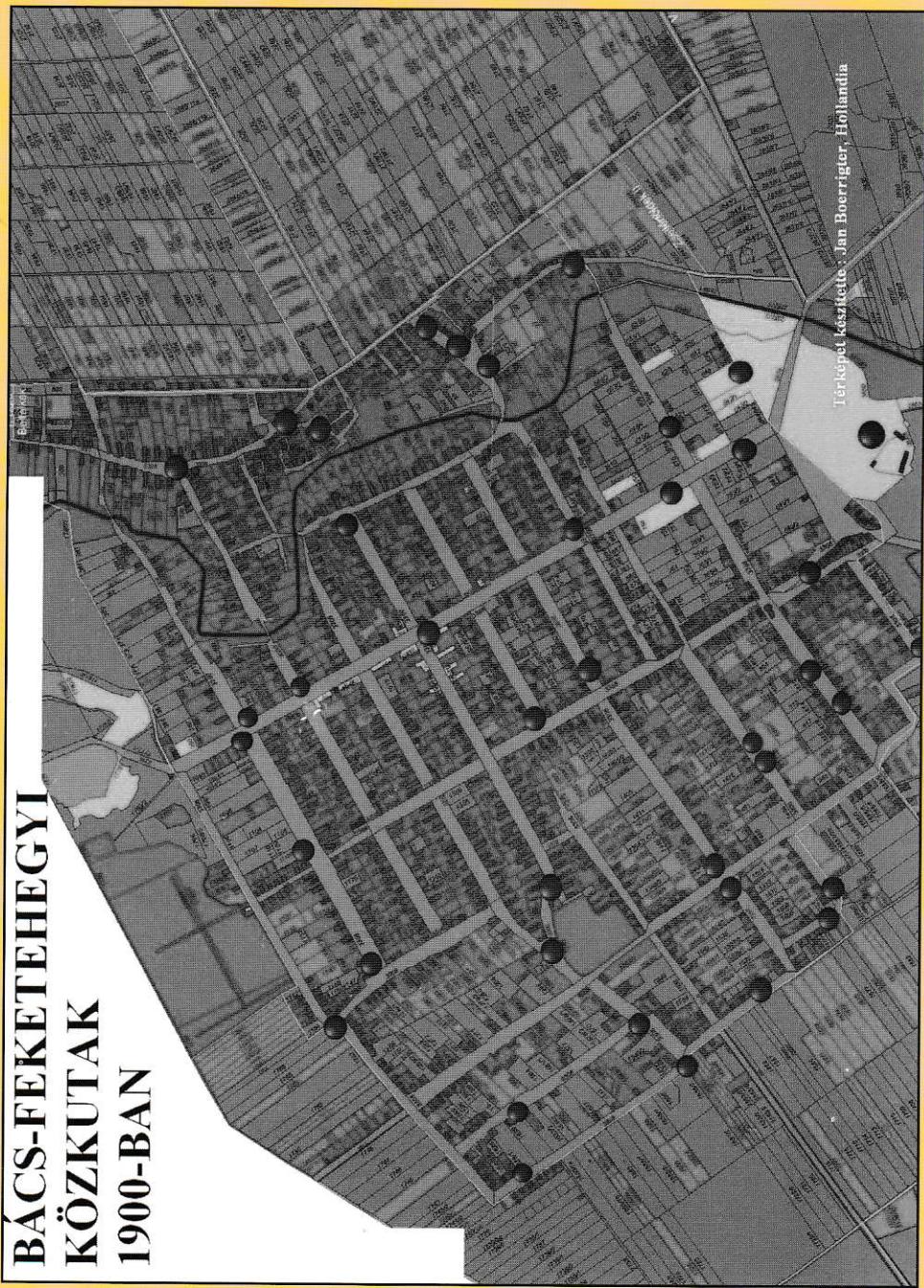
ISBN 978-86-88073-39-4

1. Sárközi, Ottilia [aytop]

а) Фекетић

COBISS.SR-ID 295037703

BÁCS-FEKETEHÉGYI KÖZKUTAK 1900-BAN

Térképet készítette: Jan Boerrigter, Hollandia